

ห้องสมุดกล้วยไม้ "ระพี สาคริก"

ระพี สาคริก*

ห้องสมุดกล้วยไม้ "ระพี สาคริก" ตั้งอยู่ที่หอสมุดแห่งชาติ ท่าवासกรี บนชั้น 2 อาคาร 3 มีเรื่องราวเป็นมาอย่างไร หากติดตามอ่านข้อเขียนนี้แล้วคงจะมองเห็นภาพได้ไม่มากก็น้อย

เมื่อกล่าวถึงห้องสมุด หลายคนอาจมองเห็นภาพแต่เพียงว่า มีหนังสือใส่ตู้หรือวางเรียงไว้บนชั้นอย่างเป็นระเบียบเรียบร้อย ยังมีคำว่ากล้วยไม้เข้าไปร่วมด้วยก็คงมองต่อไปอีกว่า มีแต่เรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับกล้วยไม้เท่านั้น แต่ท่ามกลางกระแสความหลากหลายของคนซึ่งติดตามผลงานของบุคคลผู้เป็นเหตุแห่ง สิ่งดังกล่าวและมองเห็นภาพได้อย่างลึกซึ้งก็มีการกล่าวว่ นี่คืภาพรวมแทบทั้งชีวิตที่สะท้อนออกมาปรากฏจากบุคคลหนึ่งผู้ซึ่งทุ่มเทชีวิตทำงานอย่างมุ่งมั่นอยู่กับหลักจรรยาบรรณโดยตลอด แม้ผู้ที่กล่าวนี้จะมีเพียงไม่กี่คนก็ตามที

ผมได้รับการขอร้องให้เขียนเรื่องราวเกี่ยวกับห้องสมุดกล้วยไม้ "ระพี สาคริก" ซึ่งโดยปกติแล้ว หากไม่ได้รับการขอร้องไม่ว่าเรื่องใด หรือได้รับแต่ไม่มีเหตุมีผลที่ชัดเจนอยู่ ตนเองก็คงไม่ทำยังเป็นเรื่องที่มีเงื่อนไขเกี่ยวกับชื่อตัว หากเห็นว่าสามารถแยกเอาเรื่องซึ่งมีการผูกพันเกี่ยวข้องกับประโยชน์ที่ตนเองพึงได้รับออกได้อย่างชัดเจน กับเชื่อมั่นว่ามีการกล่าวอย่างตรงไปตรงมาโดยปราศจากสิ่งแอบแฝง ก็น่าจะถือเป็นการเผยแพร่ความรู้แก่สาธารณชนจากมุมหนึ่งได้

โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงหลัง ๆ มักมีสื่อลักษณะต่าง ๆ ทั้งโทรทัศน์และวิทยุ ตลอดจนสิ่งพิมพ์ มาขอสัมภาษณ์เรื่องราวชีวิตและงานกว้างขวางมากขึ้น ครั้งนี้ก็เช่นกัน เมื่อได้รับการขอร้องและไม่คิดจะขัด คงต้องหาทางออกในอีกแนวทางหนึ่ง โดยที่พยายามเขียนด้วยความระมัดระวังอย่างที่สุด เพื่อไม่ให้ผู้อ่านรู้สึกว่าเป็นการยกย่องตัวเอง หากควรสะท้อนภาพให้เห็นได้ทั้งสองด้าน

วารสารวิหยบริการ
ปีที่ 5 ฉบับที่ 3 กันยายน-ธันวาคม 2537

ห้องสมุดกล้วยไม้
ระพี สาคริก

อย่างตรงไปตรงมาเพื่อให้แง่คิดซึ่งน่าจะเป็นประโยชน์สำหรับการดำเนินชีวิตไม่มากก็น้อย ซึ่งจริง ๆ แล้ว การยกย่องตัวเองก็ไม่ใช่นิสัยของผมเป็นธรรมชาติมาตั้งแต่เด็ก

ก่อนอื่นคงขออนุญาตนำเข้าสู่เรื่องราวซึ่งน่าจะถือเป็นเหตุของการนำเอาห้องสมุดนี้ไปติดตั้งไว้ที่หอสมุดแห่งชาติ เนื่องจากนิสัยของผมเท่าที่เป็นมาแล้วตั้งแต่เล็ก ไม่ว่าจะคิดหรือทำอะไรก็ตาม ไม่มีความรู้สึกว่าจะต้องได้อะไรตอบแทน นอกจากถือเป็นความสุขซึ่งเกิดจากการที่ได้กระทำตามแนวความคิดความเชื่อซึ่งมีอยู่ในรากฐานจิตใจ เป็นสิ่งสำคัญที่สุด

โดยที่อีกด้านหนึ่ง ตัวเองก็มีความสนใจมุ่งเก็บรวบรวมสิ่งต่าง ๆ ซึ่งผ่านเข้ามาในวิถีชีวิตไม่ว่าเล็กหรือใหญ่และไม่ว่าจะมีมูลค่าหรือไม่ ซึ่งทำให้ยิ่งนานวันก็ยิ่งมองเห็นภาพได้ชัดเจนและออกพูดได้ในที่ต่าง ๆ อย่างชัดเจนว่า ชีวิตบุคคลใดขาดการหยั่งรู้ได้ลึกซึ้งถึงสิ่งซึ่งรองรับอดีตของตนเองก็คือชีวิตที่ดำเนินต่อไปสู่ออนาคตอย่างขาดรากฐานที่แท้จริง ทำให้เสี่ยงต่อความเสียหายอันพึงเกิดขึ้นได้ทุกขณะไม่ช้าก็เร็ว และยิ่งช้าก็อาจยังมีหน้หนักมากขึ้น อย่างสมเหตุสมผลแก่กันและกันด้วย

ชีวิตแต่ละคนเมื่อเกิดมาแล้วย่อมมีอดีตเป็นสัจธรรม ไม่ว่าจะคิดอย่างไรสิ่งไหนดีไม่ใช่อะไร หากเมื่อมันผ่านพ้นไปโดยทำให้จิตใจเกิดกว้างยิ่งขึ้น ย่อมกล้ายอมรับความจริงได้ทั้งสองด้าน เนื่องจากทำให้รู้สึกว่ามันเป็นเพียงสิ่งอันควรถือว่าคือประสบการณ์ชีวิตและเป็นครูที่แท้จริงเท่านั้น การหยั่งรู้ถึงคุณค่าอดีตได้ลึกซึ้งเพียงใด ย่อมช่วยให้เกิดความมั่นคงขึ้นแก่การดำเนินชีวิตสู่ออนาคตได้มากขึ้นเพียงนั้น แต่การนำอดีตมาเป็นสิ่งยึดติดและลุ่มหลง ก็เป็นสิ่งถ่วงความเจริญก้าวหน้าของชีวิตตนเองด้วยเช่นกัน

บุคคลใดสามารถหยั่งรู้ถึงคุณค่าของอดีตได้อย่างแท้จริง ย่อมรู้คุณค่าของสิ่งอื่นใดก็ตามที่ผ่านเข้ามาสู่ชีวิตตนเองพ้นไปแล้วได้อย่างอิสระ โดยที่ไม่ยึดติดอยู่เพียงเปลือกนอกเช่นนำมาเน้นถึงความแตกต่างในด้านมูลค่า หากเห็นได้ว่าไม่ว่าของใหญ่ของเล็กและไม่ว่าของซึ่งคนอื่นรู้สึกว่ามีมูลค่าและความหมาย แม้เพียงเม็ดดินเม็ดทราย ต่างก็มีคุณค่าเท่าเทียมกันหมด

ในขณะที่ช่วงชีวิตกำลังใกล้วัย 60 ปี ซึ่งมีคนพูดกันอย่างกว้างขวางว่า เกษียณอายุแล้วจะไปทำอะไรที่ไหน แต่ธรรมชาติของรากฐานผมเองซึ่งสามารถสืบสานกระแสความรักงานที่ทำอย่างอิสระมาแต่อดีต มันก็ทำให้รู้สึกว่เส้นเกษียณอายุที่หมายถึงกันทั่ว ๆ ไปนั้น จริง ๆ แล้วมันก็เป็นเรื่องของคนอื่นกำหนดขึ้นมาเท่านั้น ประกอบกับนิสัยตัวเองเป็นคนชอบที่จะพิสูจน์ข้อสงสัยให้เห็นจากการทำจริงมาโดยตลอด จึงได้ตัดสินใจลาออกจากการงานทางการ โดยที่ปฏิเสธที่จะรับตำแหน่งใด ๆ ซึ่งมีอามิสเป็นเงื่อนโซ่ทั้งสิ้น เพื่อต้องการสะท้อนให้เห็นว่า นอกจากงานที่เป็นทางการแล้วจะมีอะไรทำหรือไม่ ความจริงปรากฏชัดว่า กลับมีงานมุ่งเข้ามาหามากกว่าเก่า แถมยังไม่จำกัดว่า มาจากที่ไหนและด้วยเรื่องอะไร แต่ก็สังเกตว่า ส่วนใหญ่จะเน้นที่พฤติกรรมเพื่อการศึกษาทุกรูปลักษณะในมุมกลับจึงเป็นโอกาสให้ตนเองเรียนรู้ทุกสิ่งทุกอย่างกว้างขวางและลึกซึ้งยิ่งขึ้นเรื่อย ๆ

อนึ่ง ภายในกระแสที่อยู่ใต้จิตสำนึกซึ่งมีอยู่อย่างเด่นและเป็นธรรมชาติมาโดยตลอดก็คือความรักกับความสุขในการทำงานเพื่อคนอื่นอย่างปราศจากการเลือกที่รักมักที่ชัง ยิ่งในช่วงหลัง ๆ ประสบการณ์ที่สั่งสมมากขึ้นทำให้เกิดความรู้สึกเด่นชัดมากขึ้นเรื่อย ๆ ด้วยภาพซึ่ง มีการเน้นสู่ชนรุ่นหลัง เพื่อหวังสืบทอดอุดมการณ์เป็นสิ่งสำคัญที่สุด

ซึ่ง ณ ที่นี้ น่าจะเป็นโอกาสที่ขออนุญาตกล่าวว่า ภาพซึ่งหลายต่อหลายคนมองเห็นเป็นเรื่องกล้วยไม้ จริง ๆ แล้วมันเป็นเพียงเปลือกนอกเท่านั้น หากสามารถมองลึกลงไปได้ถึงพื้นฐานจริงนั้นจะพบว่า คืออุดมการณ์ซึ่งมุ่งเน้นที่มนุษยธรรมอย่างชัดเจนเพราะหากเพียงสอนให้คนรู้จักกล้วยไม้ปลูกกล้วยไม้เป็นและผสมกล้วยไม้ได้ ย่อมหมายความว่า งานซึ่งทำมาแล้วแทบจะตลอดชีวิตมีความเป็นมาอย่างขาดพื้นฐานความเป็นมนุษย์ ทำให้อีกด้านหนึ่งย่อมไม่รู้ว่าเป็นเป้าหมายที่แท้จริงของชีวิตนั้นคืออะไร

อนึ่ง ชีวิตแต่ละคนก็เป็นชีวิตเดียว เกิดมาครั้งเดียวตายหนเดียว การเรียนรู้จึงย่อมเริ่มต้นได้จากการจับสิ่งใดสิ่งหนึ่งซึ่งตนเองรู้สึกว่ามีเหตุที่ทำให้รู้สึกท้อทลายอยู่ในรากฐาน ดังนั้นภายในนิสัยจึงต้องมีกระแสความสนใจวนกลับมาสำรวจ ทบทวนและค้นหาเงื่อนไขของสิ่งอันเป็นธรรมชาติในตัวเองอยู่ด้วย จึงจะมีจุดเริ่มต้นให้ที่ที่มุ่งหวัง เป็นจริงขึ้นมาได้ การเริ่มต้นจับงานกล้วยไม้จึงน่าจะเป็นเพราะ เกิดความรู้สึกท้อทลายที่จะต่อสู้กับกระแส ซึ่งปรากฏอยู่ภายนอกให้เห็นว่า มีการนำเอากล้วยไม้มาเป็นเครื่องมือแบ่งชนชั้นและกีดกันคนอื่น ครั้นหลังจากเริ่มจับและปฏิบัติอย่างจริงจังก็ทำให้รู้สึกว่ามีกระแสที่สานต่อไปถึงเรื่องราวและปัญหาต่าง ๆ ของสังคมและชีวิต ที่เชื่อมโยงถึงซึ่งกันและกันหมด

ยิ่งเมื่อกล่าวถึงความสนใจที่มุ่งสู่เยาวชนชนรุ่นหลัง เป็นเป้าหมายด้วยแล้ว เมื่อวัยตัวเองล่วง 60 ปีมากขึ้น ก็เริ่มทำให้รู้สึกชัดเจนยิ่งขึ้นว่าสิ่งซึ่งสั่งสมไว้ทั้งหมดในช่วงชีวิตที่ผ่านมา ควรมอบให้ใครที่ไหนรับทอดต่อไป แต่ในอีกด้านหนึ่งซึ่งก็กล่าวไว้แต่แรกแล้วว่า ผมเป็นคนสนใจวิเคราะห์อย่างสม่ำเสมอว่า เรื่องใดควรเป็นเรื่องจากเราเรื่องใดควรเป็นเรื่องจากคนอื่นที่ฟังแสดงออกมาก่อน หากกลับสนตรงนี้เป็นปฐมเหตุเสียแล้ว วิถีทางที่จะดำเนินต่อไปย่อมไม่อาจบรรลุผลตามเป้าหมายได้ ดังนั้นจึงรู้สึกที่เราไม่ควรเป็นฝ่ายเริ่มต้นโดยเที่ยวได้เสนอให้ใครต่อใคร หากที่ไหนเห็นความสำคัญก็น่าจะเป็นเรื่องของที่นั่นเอง จึงได้เก็บความรู้สึกดังกล่าวเอาไว้ในใจเฉย ๆ โดยที่ไม่นำมาสนใจจนเกินเหตุผล คงมุ่งทำงานและเก็บสะสมสิ่งต่าง ๆ เพิ่มขึ้น และละเอียดลึกซึ่งยิ่งขึ้นเรื่อย ๆ

ถ้าจะถามว่าเก็บไว้ทำไมก็คงตอบได้ไม่ยากนักว่า เพราะถือรากฐานความรักและสนใจที่จะเก็บ ด้วยใจตระหนักถึงคุณค่าซึ่งผูกพันอยู่กับชีวิตและงานอย่างลึกซึ้งยิ่งขึ้น และอีกด้านหนึ่งก็มีความมุ่งหวังที่เชื่อว่าวันหนึ่งข้างหน้า น่าจะเป็นข้อมูลสำหรับเสริมสร้างจิตสำนึกและส่วนเชื่อมโยงของภาพรวมให้แก่ชนรุ่นหลัง ซึ่งอาจสนใจที่จะขุดค้นหาเพื่อการศึกษาค้นคว้า โดยที่หวังว่าน่าจะยังคงมี

คนเข้าถึงไม่ว่ามากหรือน้อย ก็ถือเป็นความสุขที่ตนเองได้ปฏิบัติแล้ว เพื่อนำมาเสริมรากฐานชีวิตอีกส่วนหนึ่งด้วย

อย่างไรก็ตาม กระแสดังกล่าวแล้วแม้ใครจะว่าละเอียดอ่อนและลึกซึ้งแค่ไหน แต่มันก็มีโอกาสปรากฏออกมาเป็นภาพสะท้อนสู่บรรยากาศภายนอกด้วยตัวของมันเองเป็นสังขารม แม้จากสื่อมวลชนหรือสื่อบุคคลซึ่งเข้ามาสัมผัสเองเป็นช่วง ๆ

ในปี พ.ศ. 2533 ขณะที่ผมร่วมงานประชุมกล้วยไม้ระดับภูมิภาค ของกลุ่มประเทศเอเชียและแปซิฟิกครั้งที่ 4 ซึ่งมีการกำหนดให้จัดขึ้นในประเทศไทยในปี พ.ศ. 2535 ไปมอบให้ทางจังหวัดเชียงใหม่เป็นเจ้าภาพจัดงาน ซึ่งในที่สุด สถาบันเทคโนโลยีการเกษตรแม่โจ้ ได้สนใจรับเป็นองค์กรเจ้าภาพและประสานงาน โดยที่ผมเองขออยู่ในฐานะช่วยชี้แนะในด้านของนโยบายและรายละเอียดบางประการอยู่เบื้องหลังเพื่อหวังถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์สู่ชนรุ่นหลัง

อย่างไรก็ตาม หลังจากที่ได้มีการปรึกษาหารือขั้นต้นเพื่อปูพื้นฐาน ตนเองก็ได้ไปติดต่อกับฝ่ายบริหารของธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด ณ สำนักงานใหญ่ โดยเหตุที่ทราบว่า ทางธนาคาร ฯ มีความพร้อมในหลาย ๆ ด้านเพื่อขอความร่วมมือ และได้รับการต้อนรับอย่างดีจากคุณบรรณวิทย์ บุญญรัตน์ ซึ่งขณะนั้นดำรงตำแหน่งผู้ช่วยผู้จัดการใหญ่

ซึ่งท่านผู้นี้ พร้อมด้วยคณะเจ้าหน้าที่ของธนาคาร ฯ ได้ตกลงให้ความร่วมมือในหลาย ๆ ด้าน อีกทั้งยังเสนอการจัดระบบมัลติวิชั่น ซึ่งทางธนาคาร ฯ มีทั้งเครื่องอุปกรณ์และความชำนาญมากพอสมควร ให้นำมาใช้เสนอประวัติและผลงานการพัฒนาวงการกล้วยไม้ไทยในที่ประชุมครั้งนั้น จนเป็นที่กล่าวขวัญกันอย่างกว้างขวางหลังจากเสร็จงานแล้ว

เมื่องานดังกล่าวซึ่งจัดขึ้นเมื่อเดือนมกราคม 2535 ได้ผ่านพ้นมาไม่นานนัก ผมมีโอกาสไปพบกับคุณบรรณวิทย์ บุญญรัตน์ อีกครั้งหนึ่ง เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันและกันเกี่ยวกับการจัดงาน และหารือกันว่าเราจะร่วมมือกันทำงานอะไรเพื่อส่วนรวมต่อไปอีก

โดยที่ผมเองไม่ได้คาดหมายถึงเรื่องห้องสมุดนี้เลยคุณบรรณวิทย์ ฯ เป็นฝ่ายกล่าวขึ้นว่า ทางธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด จะขอดำเนินการ นำห้องสมุดส่วนตัวของผมไปติดตั้งไว้ ณ หอสมุดแห่งชาติ เพื่อจะได้เป็นประโยชน์แก่สาธารณชน และหวังว่าจะเป็นห้องสมุดกล้วยไม้แห่งแรกในภูมิภาคเอเชีย โดยใช้ชื่อว่า ห้องสมุดกล้วยไม้ "ระพี สาคริก" ซึ่งจะใช้ระบบสื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่ทันสมัยที่สุด สามารถเก็บข้อมูลข่าวสารและภาพถ่ายซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนมากมาหลายหมื่นแผ่นเข้าไว้ในระบบ และสามารถเรียกใช้งานได้ไม่ว่าจะอยู่ที่ไหน โดยไม่ต้องไปที่ห้องสมุด ซึ่งหลังจากตกลงกันในครั้งนั้นแล้ว ทางธนาคาร ฯ ก็ได้ดำเนินการติดต่อกับหอสมุดแห่งชาติ

กรมศิลปากร จนถึงขั้นให้ความเห็นชอบเป็นทางการ

ดังได้กล่าวแล้วว่า ชีวิตและงานของผมจากอดีตถึงปัจจุบัน ได้เน้นอยู่กับการคิดการทำ เพื่อเพื่อนมนุษย์เป็นเป้าหมายอย่างเด่นชัดมาโดยตลอด จึงหาใช่เพียงสอนให้คนมีความรู้เรื่องกล้วย

ไม้เท่านั้นไม่ แต่มุ่งต่อสู้เพื่อปูพื้นฐานและสร้างระบบซึ่งตนเองเชื่อว่า จะช่วยให้คนทั้งหลายที่เกี่ยวข้อง สามารถอยู่ร่วมกัน ดำเนินงานร่วมกันบนพื้นฐานที่ชอบธรรมแฝงอยู่ในทุก ๆ ลักษณะของเงื่อนไข โดยที่ในอีกด้านหนึ่ง มีความเชื่อมั่นว่าหากปฏิบัติไปอย่างซาดสิ่งซึ่งกล่าวแล้วเป็นฐาน ตัวเองอาจตกเป็นเครื่องมือให้คนซึ่งมีโอกาสดีกว่าคนอื่นและได้รับความรู้ไปแล้ว นำไปสร้างระบบปิดกันหรือทำลายคนอื่นก็เป็นได้ ซึ่งยิ่งตียังลงมือทำอย่างจริงจัง ก็ยิ่งพบปัญหาที่เป็นความจริง ที่สานถึงกันและกันได้ทุกเรื่อง ไม่ว่าจะเรื่องการศึกษา วัฒนธรรม สังคม การเมืองและเศรษฐกิจ และทำให้รู้สึกได้ชัดเจนยิ่งขึ้นว่า การเรียนรู้จากความเป็นจริง น่าใช่เพียงจากตำราหรือสิ่งประดิษฐ์ ทำให้เกิดธรรมชาติของแนวโน้มนี่ที่มุ่งลงลึกซึ่งสู่แก่นอันถือเป็นศูนย์รวมของทุก ๆ เรื่อง

สิ่งต่าง ๆ ที่เก็บรวบรวมไว้อย่างต่อเนื่องกันมานานเป็นสิบ ๆ ปี จึงน่าจะทำให้สรุปได้ว่า มีรากฐานเป็นของส่วนรวมมาแต่เริ่มแรก แม้มองภาพภายนอกจะพบว่า ทุกสิ่งทุกอย่างได้รับการสะสมมาไว้จากน้ำพักน้ำแรงตัวเองและจากการเจียดจ่ายจากรายได้ส่วนตัวและครอบครัวก็ตามที ในทางปฏิบัติผมจึงรู้สึกเต็มใจในเมื่อมีอีกฝ่ายหนึ่งมาเสนอให้การสนับสนุน ทำให้ตัดสินใจรับสนองเจตนารมณ์เพื่อหวังที่จะเห็นผลสมบูรณ์พร้อมทั้งสองด้านด้วยตัวของโครงการเองในอนาคต

ในช่วงหนึ่งของชีวิตผมเอง เมื่อประมาณรวม 20 ปีมาแล้ว ในขณะที่ได้รับเชิญไปเยี่ยมเยียน ร่วมกิจกรรมและบรรยายวิชาการในบางประเทศในภูมิภาคยุโรปตะวันตก ก็เคยถ่ายภาพและนำข้อมูลตลอดจนแง่คิดกลับมาฝากคนไทยด้วยข้อสังเกตที่ว่า ในประเทศซึ่งคนของเขาเจริญด้วยรากฐานการศึกษาที่ลึกซึ้งแล้ว แม้ในระดับครอบครัวจะมีห้องสมุดประจำไว้อย่างไม่คำนึงว่ามีขนาดเล็กหรือใหญ่ และเมื่อเรามีโอกาสเป็นแขกเข้าไปเยี่ยมถึงครอบครัว สิ่งหนึ่งซึ่งเจ้าของบ้านจะไปสัมผัสถึงและนำชมจนถึงรายละเอียดก็คือ หนังสือที่อยู่ในห้องสมุดหรือในตู้ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการตระหนักถึงคุณค่าจริง ๆ

ยิ่งในช่วงหลัง ๆ นอกจากกล้องถ่ายภาพหนึ่งแล้ว ผมยังมีกล้องถ่ายภาพยนตร์ และถัดมาตามการพัฒนาเทคโนโลยีสื่อการศึกษา ก็ยังมีกล้องถ่ายวิดีโอติดตัวไปด้วยไม่ว่าได้รับเชิญไปไหน ก็เคยถ่ายภาพนำมาเข้ารายการเผยแพร่ความรู้ทางโทรทัศน์เผยแพร่ให้ชมกันทั่ว ๆ แม้กล้องถ่ายและเครื่องฉายภาพยนตร์ รวมทั้งเครื่องฉายภาพนิ่งซึ่งตนเองซื้อหามาด้วยทุนรอนส่วนตัว บัดนี้ก็ได้นำไปเก็บไว้ในห้องสมุดแห่งนี้ เพื่อหวังให้เป็นแง่คิดและสิ่งเตือนสติสำหรับชนรุ่นหลัง

ในห้องสมุดนี้มีเนื้อหาสาระอะไรบ้าง

มันคงไม่มีเพียงหนังสือกล้วยไม้อย่างที่บางคนซึ่งรากฐานการศึกษาในตนเองถูกจำกัดไว้ อย่างแคบ ๆ เข้าใจ จนกระทั่งต้องนำมาค้นหาเงื่อนไขซึ่งแฝงอยู่ในเป็นแน่ และยังปรากฏเป็นความจริงว่า บุคคลผู้มีลักษณะแนวคิดเช่นนี้มีอยู่เป็นจำนวนมากในสังคมไทยด้วย แม้กระทั่งบุคคล

วารสารวิทยบริการ
ปีที่ 6 ฉบับที่ 3 กันยายน-ธันวาคม 2537

ห้องสมุดกล้วยไม้
ระพี สาคริก

ในกลุ่มซึ่งเรียกกันว่านักวิชาการด้วย

เนื่องจากเมื่อก้าวถึงห้องสมุดบุคคล หากสังคมใดมิให้เห็นได้ โดยที่มีการกระจายอยู่อย่างกว้างขวาง และเป็นส่วนใหญ่อย่างปราศจากข้ออ้างที่ว่าเพราะยากจนหรือมีเงินน้อยจึงทำไม่ได้ลงมือจริงจัง ๆ ย่อมเกิดภาพใหม่ที่เราเรียกว่ามีมากทำมาก-มีน้อยทำน้อยแต่พอเหมาะพอสม แม้มีเล่มเดียวหากรักและสนใจจริงย่อมถือได้ว่ามีคุณค่าโดยแท้ น่าจะถือว่าเป็นรากฐานสำคัญของความสำเร็จสำหรับการมุ่งไปสู่ห้องสมุดระดับสถาบัน องค์กรต่าง ๆ กระทั่งถึงระดับชาติ

หากสิ่งที่อยู่ในระดับครอบครัวยังคงปรากฏเป็นส่วนน้อยนิดหรือไม่ปรากฏให้เห็นได้ชัดเจนแถมคนส่วนใหญ่ยังไม่สนใจอ่านหนังสือหรือนั้นการอ่านแต่เพียงเรื่องซึ่งส่งเสริมอบายมุขในรูปลักษณะต่าง ๆ แม้บางครั้งมีการหยิบยืมของเพื่อนไปใช้ ก็เพียงเพื่อมุ่งให้เป็นเครื่องมือแสวงหาประโยชน์ในด้านรูปวัตถุแก่ตัวเองเพียงชั่วครั้งชั่วคราวแล้วก็ทิ้งขว้างอย่างปราศจากความรับผิดชอบ เราคงหวังไม่ได้ว่า ห้องสมุดใหญ่ ๆ ที่ทำไว้ จะมียากฐานและจิตวิญญาณให้สืบสานประโยชน์สุขถึงส่วนรวมได้อย่างจริงจัง

ดังนั้น เมื่อก้าวถึง ห้องสมุด จึงหาใช้มองเห็นเพียงภาพของสมุดและหนังสือ ยิ่งสิ่งซึ่งมีชื่อว่า ห้องสมุดกล้วยไม้ คงหาใช้ว่ามีเพียงหนังสือที่เกี่ยวกับกล้วยไม้เท่านั้นไม่ หากเป็นเรื่องของอุดมการณ์การศึกษาซึ่งควรมีปรากฏอยู่ในรากฐานแต่ละคน ผู้มุ่งหวังชีวิตที่มีความเป็นมนุษย์อันสมบูรณ์พร้อมด้วยมนุษยธรรมและจริยธรรมเป็นเป้าหมาย เพื่อใช้เป็นฐานการดำเนินชีวิต มุ่งสู่วิถีทางที่สร้างสรรค์ความมั่นคงยั่งยืนแก่สังคม ให้ปรากฏเด่นชัดยิ่งขึ้นเป็นสิ่งสำคัญที่สุด

หากเข้าใจได้ถึงปรัชญาที่ได้กล่าวมาแล้ว เมื่อหวนกลับมาที่ชื่ออีกครั้งหนึ่ง ซึ่งนอกจากคำว่า ห้องสมุดและยังมีคำว่ากล้วยไม้แถมยังมีชื่อระพี สาคริก พ่วงท้ายเข้าไปอีก คงไม่คิดว่ามันเป็นชื่อของผมและห้องสมุดของผมเป็นแน่หากเข้าใจได้ลึกซึ้งก็คงหยั่งรู้ได้ลึกลงไปอีกว่ามันไม่ใช่ชื่อผมและไม่ใช่ของผม หากเป็นอุดมการณ์ซึ่งมีสัจธรรมที่เข้าไปแฝงอยู่ในรากฐานบุคคลหนึ่ง และพร้อมที่จะถ่ายทอดสู่บุคคลอื่นใดก็ได้หากมีความพร้อมต่อการเข้าใจถึง ทำให้สามารถรับได้ ซึ่งเชื่อว่ายังมีเยาวชนคนรุ่นหลัง ซึ่งเติบโตขึ้นมาสู่ความพร้อม ไม่ว่ามีมากมีน้อย

ในเมื่อได้รับการกำหนดให้ต้องเขียนเรื่องราวของห้องสมุดกล้วยไม้ "ระพี สาคริก" ซึ่งมีคนอื่นเป็นฝ่ายเสนอให้จัดตั้งขึ้น จึงคงหลีกเลี่ยงไม่พ้นที่พึงต้องนำเอาเรื่องราวอันเป็นความจริงของชีวิตตัวเอง มาเป็นส่วนหนึ่งของข้อมูลด้วย

หลังจากที่ สมเด็จพระญาณสังวรญาณ สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ได้เสด็จเป็นองค์ประธานในพิธีเปิดห้องสมุดนี้เมื่อเช้าวันที่ 4 ธันวาคม 2536 ซึ่งได้มีรายงานข่าวจากสื่อมวลชน ทั้งทางโทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ และนิตยสารต่าง ๆ และบางรายมีการนำเสนอในเชิงสารคดีเผยแพร่ความรู้ ก็มีเสียงจากหลายทางปรารภว่า ห้องสมุดนี้ก็คงมีแต่เรื่องกล้วยไม้กับอีกด้านหนึ่งก็มีข้อสังเกตค่อนข้างชัดเจนว่า คนในกลุ่มซึ่งเติบโตขึ้นมาบนฐานการค้าขายกล้วยไม้เป็น

อาชีพหาย ๆ กลับมาจำนวนน้อยที่เห็นความสำคัญของเรื่องนี้อย่างจริงจัง แต่กลับมีคนกลุ่มอื่นที่ให้ความสนใจร่วมกันมากกว่า ซึ่งจริง ๆ แล้วก็เป็นสังขรณ์บนพื้นฐานสังคมซึ่งตกอยู่ในสภาพการณ์เช่นนี้ในทุก ๆ เรื่อง

ในช่วงหลัง ๆ มีคนรุ่นหนุ่มสาวในกลุ่มซึ่งชนชายศึกษาหาความรู้ มาขอพบพูดคุยกับผมเป็นครั้งคราว หลายรายมาจากสถาบันการศึกษาที่หลากหลายสาขาวิชา บ้างก็หวังมาใช้เป็นแหล่งหนึ่งของข้อมูลและแนวคิดเพื่องานค้นคว้าวิจัย โดยที่บุคคลเหล่านี้ส่วนใหญ่ไม่ได้มีผลประโยชน์ หรือแม้มีการเล่าเรียนเกี่ยวกับวิชาการในด้านกล้วยไม้ บางคนก็เล่าให้ฟังว่า พอบอกกับใคร ๆ ว่าจะหาความรู้เรื่องนั้นเรื่องนี้จากผมก็มีคนกล่าวว่า ไปพบกับอาจารย์ระพี ก็คงได้แต่เรื่องกล้วยไม้

นี่คือเสียงสะท้อนที่สารภาพความจริงจากเงื่อนไขซึ่งด้านหนึ่งเป็นผลสืบเนื่องมาจากการจัดการศึกษาของสังคมไทยที่ทำให้คนเป็นจำนวนมากไม่น้อยต้องตกเข้าไปอยู่ในวังวนกระแสอิทธิพลจากรูปวัตถุ ทำให้เกิดผลปิดตัวเอง จนมองเห็นอะไร ๆ ได้แต่เพียงเปลือกนอก หรือไม่ก็เคยชินกับผลจากพฤติกรรมของคนลักษณะดังกล่าวจนเชื่อว่า บุคคลอื่น ๆ ก็คงเป็นเหมือน ๆ กันหมด โดยที่ขาดการพินิจพิเคราะห์ถึงรายละเอียดที่อยู่ในความลุ่มลึก

สำหรับเรื่องนี้ หากมองได้ถึงคนและมองได้ถึงรากฐานความเป็นคนก็น่าจะเห็นและเข้าใจว่า มันคงไม่เพียงเรื่องกล้วยไม้เท่านั้น เพราะภายในรากฐานชีวิตของแต่ละคน ซึ่งนับเป็นศูนย์รวมของทุกสิ่งทุกอย่างที่สานถึงกันหมด ไม่ว่าจะใครจะเริ่มจับเรื่องกล้วยไม้หรือเรื่องอื่นใดก็ตาม ซึ่งตนเองเกิดความรู้สึกท้าทายเป็นธรรมชาติ ถ้าปฏิบัติอย่างจริงจังและแน่วแน่อยู่บนพื้นฐานอันถืออุดมการณ์เป็นสิ่งรองรับ ย่อมมองย้อนกลับขึ้นมาเห็นภาพที่เป็นสังขรณ์ได้ทุก ๆ เรื่อง

กว่าจะมาเป็นห้องสมุดที่เห็นอยู่ในขณะนี้

แม้ชีวิตจะย้อนกลับไปเริ่มต้นจากอดีตอีกไม่ได้ แต่ถ้าทวนไปพิจารณาเพื่อทบทวนถึงสิ่งซึ่งปรากฏอยู่ในพื้นฐานตัวเอง คงต้องยอมรับความจริงว่าผมเป็นคนที่มีความรักและมีใจจดใจจ่ออยู่กับสิ่งซึ่งตัวเองสนใจอย่างจริงจัง กับมุ่งปฏิบัติบนพื้นฐานดังกล่าวอย่างอิสระ โดยที่ ในความรู้สึก ๆ ไม่หวั่นไหวจนถึงกับตกเป็นทาสอิทธิพลจากสิ่งภายนอก ซึ่งลักษณะดังกล่าว ปรากฏเด่นชัดมาตั้งแต่ยังเป็นเด็กเล็ก ๆ กับอีกด้านหนึ่งก็มีความสนใจเก็บสะสมสิ่งต่าง ๆ ที่ผ่านเข้ามาในชีวิตประจำวันเป็นธรรมชาติของนิสัย โดยที่ในขณะที่พิจารณาเก็บสิ่งใดก็ตาม จะมีจินตนาการที่เกิดเป็นภาพอะไรสักอย่างหนึ่ง ซึ่งตัวเองฝันว่าจะต้องเอาไปประกอบทำเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ในอนาคต

จากรากฐานความรักความสนใจที่มีต่อทุกสิ่งทุกอย่างดังกล่าวแล้ว เมื่อชีวิตผ่านพ้นมาด้วยประสบการณ์บนพื้นฐานจิตใจที่อิสระ แต่ได้รับการฝึกอบรมให้อยู่ภายในกรอบจำกัดของด้านวัตถุถึงนานมากก็ยังทำให้มองเห็นภาพได้ชัดเจนว่า แท้จริงแล้ว ความรักในคุณค่าของเพื่อนมนุษย์ น่าจะ

วารสารวิทยบริการ
ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๓ กันยายน-ธันวาคม ๒๕๖๗

ห้องสมุดกล้วยไม้
ระพี สาคริก

ถือได้ว่าเป็นรากฐานที่สำคัญที่สุดของห้องสมุดนี้การปรากฏออกมาจากพฤติกรรมของชีวิตตัวเองเป็นเรื่องกล้วยไม้ น่าจะเกิดจากเหตุที่ว่า ได้พบเข้ากับภาพของความไม่ชอบมาพากลของกลุ่มบุคคลผู้เล่นกล้วยไม้ในยุคนั้น โดยที่นำเอากล้วยไม้มาเป็นเครื่องมือแบ่งพรรคแบ่งพวก และดูถูกเหยียดหยามคนอื่น

หวนกลับไปสู่ วันที่ 4 ธันวาคม 2465 อันเป็นวันที่ผมเกิดมาสู่โลก ซึ่งถือเป็นสังขารมที่ธรรมชาติได้เริ่มต้นชีวิตกับการศึกษาไว้ให้ เพื่อเป็นโอกาสให้ตนเองสานการเรียนรู้ต่อไปและหยั่งรู้ได้ถึงสังขารม ที่สามารถสานถึงกันได้ทุก ๆ เรื่อง กับคำกล่าวภายใต้หลักธรรมที่ว่า ทุกสิ่งทุกอย่างที่เห็นได้สัมผัสได้ ต่างก็มีรากฐานอยู่ที่ตนเองโดยแท้หากแต่ละคนจะเริ่มต้นกระแสซึ่งมุ่งสู่สิ่งที่ควรจะเป็น ด้วยการปฏิบัติอย่างจริงจังและมั่นคงอยู่กับสิ่งนั้น อันมีรากฐานจริงอยู่ในจิตวิญญาณ ย่อมมีโอกาสรู้และเข้าถึงความจริงได้เสมอไม่ว่าเร็วหรือช้า

ในช่วงที่ผมเกิดยังมีตำแหน่งโทรหลวง และพ่อผมเองก็สนิทชิดชอบกับพระญาณะเวส ซึ่งดำรงตำแหน่งนี้อยู่ในขณะนั้น จึงขอให้ผูกดวงให้ลูกชายคนนี้ซึ่งเป็นคนโต หรือที่เรียกกันว่าคนหัว ปีและนอกจากดวงที่ผูกให้แล้ว ยังมีบันทึกคำทำนายอนาคตชีวิต เขียนประกอบไว้ด้วยลายมือพร้อมทั้งลงชื่อผู้ผูกดวงและทำนายเอาไว้ด้วย

กระดาดแผ่นนั้นขณะนั้นเก่ามาก ริมขาดกระรุ่งกระริ่งและเนื้อกระดาดนอกรอบ แต่ยังมีโอกาสนำมาเก็บไว้ในห้องสมุดแห่งนี้เพื่อชนรุ่นหลังได้ศึกษา ตัวเองคงไม่คิดว่าการนำเรื่องนี้มากล่าวจะเน้นที่การทำนายทายทักของโทรและมุ่งประเดิ ไปยังการเชื่อหรือไม่เชื่อ หากมองว่าเป็นชิ้นส่วนซึ่งสะท้อนข้อมูลทางวัฒนธรรมไว้เป็นหลักฐาน โดยที่เชื่อว่า เมื่อมีความเป็นมา ก็น่าจะมีเหตุมีผลที่ลึกซึ้งสำหรับคนรุ่นหลังซึ่งสนใจค้นคว้าหาความจริง แม้ว่าวันนี้หลายคนอาจยังไม่ถึงแก่น

เอกสารอีกชิ้นหนึ่งคือบันทึกจากพ่อ แม้ในยุคนั้นปู่ผมจะเป็นข้าราชการผู้มีตำแหน่งหน้าที่ค่อนข้างสำคัญ แต่ชีวิตพ่อก็ได้รับการฝึกอบรมให้จากการสัมผัสกับความจริง ทำให้ต้องเผชิญกับการต่อสู้ด้วยลำแข้งตัวเองอย่างอิสระ ท่ามกลางความลำบากแบบใช้แรงงานรับจ้างหาเข้ากินค่ามาตั้งแต่ยังอยู่ในวัยเด็กมาก จนกระทั่งสิ้นเกล้า ๆ รัชกาลที่ ๗ ทรงพบเข้าจึงนำมาชุบเลี้ยงไว้ในวัง ซึ่งพ่อได้บันทึกไว้ถึงชีวิตในช่วงนั้นด้วยลายมือตัวเอง ค่อนข้างละเอียดพอสมควร

พ่อเป็นเด็กที่เติบโตมาบนพื้นฐานบรรยากาศของเลือดน้ำเค็มวัง ในยุคนั้นเข้าใจกันดีว่ามีความอดทนเป็นหนึ่ง จากจังหวัดสมุทรสาคร โดยมีพี่ชายคนหนึ่ง น้องสาวคนหนึ่ง กับน้องชายคนเล็กคนหนึ่ง จนกระทั่งสิ้นเกล้า ๆ ได้ทรงมีพระเมตตา พระราชทานนามสกุลว่า "สาคริก" ถูก ๆ ทุกคนจะได้ยินคำพูดจากปากพ่อเสมอ ๆ ว่า "หากรำลึกในพระมหากรุณาธิคุณได้จริงแล้วเราแต่ละคนควรต้องซื่อสัตย์ต่อส่วนรวม ไม่คิดโกงและเอาัดเอาเปรียบคนอื่น"

ในบันทึกของพ่อ ได้เล่าไว้ถึงความอุดมสมบูรณ์ของห้องทะเลอันเป็นห้องกินในช่วงนั้น รวมทั้งมีการเขียนภาพประกอบคำอธิบายถึงปลาบางชนิดไว้อย่างชัดเจนด้วย ซึ่งแสดงถึงความละเอียด

วารสารวิหยบริการ
ปีที่ 5 ฉบับที่ 3 กันยายน-ธันวาคม 2537

ห้องสมุดกล้วยไม้
ระพี สาคริก

รอบคอบในการมองสิ่งต่าง ๆ เป็นนิสัย ผมคงต้องสารภาพว่า ตัวเองได้ค้นพบผลงานการเขียนภาพของพ่อซึ่งเก็บรวบรวมไว้ในตู้ไม้ใบหนึ่งตั้งแต่สมัยที่อายุผมยังไม่ถึง 10 ขวบ แล้วรู้สึกประทับใจมากจนถึงกับใฝ่ฝันอยากเขียนภาพธรรมชาติโดยเฉพาะในชนบทได้สวยงามจับใจอย่างพ่อบ้าง ทำให้ในช่วงนั้น ระหว่างวันหยุดเรียนมักใช้เวลาออกไปนั่งวาดภาพตามท้องไร่ท้องนาเสมอ ๆ และทำติดต่อกันมานานจนกระทั่งชีวิตเข้าสู่ชั้นอุดมศึกษา จึงปรับเปลี่ยนตัวเองจากการเขียนภาพมาเป็นถ่ายภาพมากขึ้นถึงทุกวันนี้ แต่บางครั้งก็มีการหวนกลับไปเขียนภาพอีกเป็นช่วง ๆ และเมื่อมีงานแสดงภาพเขียนก็จะให้ความสนใจเป็นพิเศษ

ลายพระหัตถ์ของสันเกล้า ฯ รัชกาลที่ 6 สวยงามแค่ไหน ผู้มีโอกาสใกล้ชิดติดพระยุคลบาทคงจะทราบที่อยู่ ในกรณีนี้ขออนุญาตกล่าวว่า ตนเองมิได้อาจเอื้อม หากขอแนะนำคำปรารภจากหลายคนในยุคนั้นที่มักกล่าวว่าลายมือคุณพระ ฯ (ซึ่งหมายถึงพ่อผม) ถอดแบบเอาลายพระหัตถ์ของพระองค์ท่านมาไว้อย่างไรอย่างนั้นทีเดียว แต่ผมคงขอกกล่าวต่อไปอีกว่าหากนำมาเทียบกันจริง ๆ แล้วจึงจะรู้ว่า ลายมือพ่อผมยังคงไม่อาจเอื้อมถึงยิ่งไปกว่านั้นยังมีบางคนกล่าวว่า ลายมือผมถอดแบบจากพ่อไว้ด้วยตัวอักษรป้อม ๆ และเขียนชัดเจนทำให้อ่านง่ายแต่ตัวเองก็รู้สึกกว่าหากนำมาเทียบกัน ผมคงต้องสารภาพว่าแทบกับพ่อไม่ติดอย่างชัดเจนมาก

บันทึกชีวิตของพ่อจบลงแต่เพียงช่วงซึ่งพ่อเข้ารับราชการได้ไม่นานนักอย่างน่าเสียดายโดยที่เข้าใจว่าบันทึกเล่มนี้พ่อมาเขียนขึ้นหลังจากพ้นงานราชการมาแล้วแต่ความทรงจำยังคงอยู่ หากจะให้เดาใจคงน่าจะเกิดจากความรู้สึกซึ่งคิดว่าตนเองเริ่มมีอายุมากขึ้นทำให้นึกถึงชนรุ่นหลัง ๆ แต่การเขียนก็คงจบลงด้วยตัวของมันเองโดยที่สภาพต่าง ๆ ไม่เอื้อให้เขียนต่อไปและวันหนึ่งหลังจากนั้นพ่อก็นำมามอบไว้ให้ แม้จดหมายซึ่งพ่อเขียนถึงผมในช่วงหลัง ๆ ก็ได้รับการเก็บไว้เป็นอย่างดีในตู้ใบหนึ่งของห้องสมุดนี้ด้วย ที่สำคัญที่สุดก็คือเนื้อหาสาระซึ่งปรากฏอยู่ในบันทึกเกี่ยวกับสมัยนั้น แม้มีบางจุดคำพูดเสียหายเนื่องจากในห้องสมุดส่วนตัวของเดิม ผมร่วงลงไปทำให้ข้อความขาดหายไป แต่ส่วนที่ยังเหลืออยู่ ก็น่าจะเป็นส่วนหนึ่งของข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับความจริงของชีวิตในรั้วในวังให้เชื่อถือได้

ผมใคร่ขออนุญาตนำเอาข้อมูลอีกส่วนหนึ่งซึ่งได้รับมาในช่วงหลัง กล่าวคือ เมื่อวันที่ 17 มิถุนายน 2537 ม.ล.ปิ่น มาลากุล ซึ่งอดีตเคยดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการและเป็นเพื่อนรักกันกับพ่อผมมาประมาณ 81 ปี ได้เป็นเจ้าภาพจัดงานเลี้ยงฉลองวันครบรอบวันเกิด 8 รอบ (96 ปี) ให้พ่อที่หอวิชาการสุพรรณ ในบริเวณหอสมุดแห่งชาติได้กล่าวถึงเรื่องราวที่น่าประทับใจซึ่งเราไม่เคยทราบมาก่อน ใคร่ขอนำเอาคำพูดของหม่อมหลวงปิ่นมากล่าว ที่ว่าคุณพระฯ มีความเป็นตัวของตัวเองมาก แม้ในวังจะมีคนหลายกลุ่มหลายก๊ก แต่คุณพระฯก็ไม่เคยสะท้อนให้เห็นว่าเป็นพวกไหนก๊กไหน ซึ่งความประโยชน์นี้ ทำให้ผมมองเห็นชัดว่า ลักษณะดังกล่าวได้รับการถ่ายทอดถึงลูก ๆ ทุกคนอย่างชัดเจน

ยังมีเรื่องราวซึ่งใครขอนำมาบันทึกไว้เป็นข้อมูล เพื่อประโยชน์แก่การศึกษาของชนรุ่นหลังที่น่าจะมีความสำคัญอีกประการหนึ่ง ในช่วงหลัง ๆ ของชีวิตซึ่งมีภาพสะท้อนออกมาปรากฏเรียกเรื่องความสนใจจากคนหลายแห่งหลายมุม มักมีการเชิญผมไปขอให้เล่าถึงประสบการณ์ชีวิตตัวเองบ้าง มาขอสัมภาษณ์ไปลงพิมพ์ในหนังสือต่าง ๆ บ้าง ซึ่งก็ได้เล่าให้ฟังอย่างตรงไปตรงมา โดยที่คิดว่า เมื่ออุทิศให้แก่การศึกษาจริง ๆ ก็ควรต้องถือรากฐานซึ่งมีความจริงจากในตัวเอง หรืออีกนัยหนึ่งอาจกล่าวว่ามีรากฐานที่อิสระ ปราศจากความรู้สึกกระดากอายหรือโอ้อวดทั้งสองด้าน ซึ่งจริง ๆ แล้ว สิ่งที่เป็นอดีต หากมองจากรากฐานที่เป็นกลางย่อมรู้สึกแต่เพียงว่า ทุกสิ่งทุกอย่างต่างก็ไม่มีดีหรือเลว หากเป็นเพียงความจริงที่ปรากฏในแต่ละช่วงชีวิตเท่านั้นสิ่งซึ่งผ่านพ้นมาแล้วจึงไม่มีดีมีชั่วใด ๆ ทั้งสิ้นนอกจากถือเป็น บทเรียนเพื่อการนำมาแก้ไขปรับปรุง และเป็นข้อมูลสำหรับการศึกษาของชนรุ่นหลัง

แม้ว่าพ่อผมจะเป็นผู้ที่อยู่ใกล้ชิดเบื้องพระยุคลบาท และเป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัยจนถึงโปรดเกล้า ฯ ให้ดำรงตำแหน่งเจ้ากรมพระตำราจหลวงในรัชกาลที่ 7 ซึ่งยังเป็นช่วงสมบูรณาญาสิทธิราช แต่พ่อก็สะท้อนให้เห็นภาพของการใช้ชีวิตอย่างสมถะซึ่งลูก ๆ ได้ประจักษ์ชัดมาโดยตลอด โดยที่ไม่เคยเอ่ยปากหรือแม้แสดงออกให้เห็นถึงพฤติกรรมใด ๆ ให้รู้สึกว่ามี การขอพระราชทานอะไรจากในหลวง

เมื่อทรงมีพระเมตตา ฯ พระราชทานที่ดินที่ชานเมืองกรุงเทพฯ ฯ ให้พ่อประมาณสองไร่ครึ่ง ซึ่งในช่วงนั้นยังมีราคาถูกลงมาก และมีบรรยากาศทางด้านเป็นทุ่งนากับทางรถไฟ พ่อก็ปลูกบ้านไม้หลังเล็ก ๆ เป็นเรือนแถวชั้นเดียวอยู่มาตลอด นอกจากนั้นยังอ่านได้ชัดเจนอีกว่าพ่อไม่เคยสนใจต้องการอะไรจากใครทั้งสิ้น จนกระทั่งปี พ.ศ. 2475 หลังจากประเทศไทยได้ประกาศเปลี่ยนแปลงการปกครองแล้ว กรมพระตำราจหลวงก็ถูกยุบทำให้พ่อถูกปลดออกจากราชการตามโครงสร้างที่เปลี่ยนแปลงไป แม้ขณะนั้นผมเองเพิ่งอายุได้เพียง 10 ขวบ แต่ก็จำได้ติดตาว่า ตัวเองเห็นภาพพ่อนอนมือก่ายหน้าผากอยู่บนเตียงนอนเป็นเวลาติดต่อกันหลายวัน โดยเหตุที่พ่อไม่เคยสนใจที่จะเก็บสะสมเงินทองและสมบัติอะไรไว้เพื่อตัวเองเลย

จนกระทั่งในที่สุดก็ทราบว่า หลวงวิจิตรวาทาซึ่งเป็นเพื่อนเก่าแก่ของพ่อได้แสดงน้ำใจชวนไปทำงานด้วยในกองตรวจสอดมาตราซึ่งตวงวัด กระทรวงเศรษฐการ (ปัจจุบันคือกระทรวงพาณิชย์) ซึ่งผมก็ได้เห็นภาพพ่อทุ่มเทชีวิตให้กับงานใหม่ มีการเดินทางออกตรวจงานในชนบทซึ่งในยุคนั้นยังต้องใช้เกวียนรอนแรมไปโน่นป่า แม้ขณะที่ผมว่างการเรียนหลาย ๆ วัน พ่อก็จะชวนไปด้วย เพื่อหวังฝึกฝนให้เป็นคนอดทน มีความแข็งแรงและรู้จักช่วยตัวเอง ซึ่งพ่อจะพูดย้ำเรื่องนี้เสมอ ๆ

อนึ่งในช่วงก่อนนั้นซึ่งผมเองมีอายุเพียง 6 - 7 ขวบ แม้พ่อจะให้เลี้ยงดูและฝึกอบรมในลักษณะเช่นเดียวกันกับที่ชีวิตพ่อเองเคยเผชิญมาแล้วอย่างหนักจนกระทั่งบางช่วง มันทำให้ผมถึงจุดซึ่งต้องเก็บเศษอาหารที่คนอื่นโยนทิ้งลงบนพื้นดินและเหยียบย่ำแล้ว ขึ้นมาใส่ปากเพื่อ

ประทั้งความหิว แต่ตนเองก็ไม่เคยสนใจที่จะนำเอาชีวิตมาเปรียบเทียบกับของคนอื่น หรือรู้สึกน้อยเนื้อต่ำใจกับความลำบากเหล่านั้นเลยแม้แต่น้อย หากกลับแสดงความดีและความเป็นมิตรกับทุก ๆ คนอย่างไม่เลือกหน้าหรือเลือกฐานะ

ชีวิตผมเป็นเช่นนี้อยู่ประมาณ 2 ปีเต็ม ๆ แล้วก็เปลี่ยนจากหน้ามือเป็นหลังมือโดยที่วันดีคืนดี ในราวต้นเดือนกันยายน พ.ศ. 2473 แม่ก็มาย้ายเอาตัวไปเรียนอยู่ที่โรงเรียนในสวนจิตรลดา ซึ่งในขณะนั้นได้รับพระราชทานชื่อโรงเรียนว่า เยาวกุมาร ในพระบรมราชูปถัมภ์ ซึ่งมีความสะดวกสบายพร้อมทุกอย่าง ซึ่งผมได้ทราบจากการบอกเล่าของพ่อและแม่ว่า พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ฯ ได้ทรงมีพระราชดำริก่อนการตั้งโรงเรียนนี้ว่าต้องการคัดบรรดาบุตรข้าราชการฝ่ายใน เพื่อเตรียมการส่งไปศึกษาต่อในประเทศอังกฤษ และเมื่อกลับมาแล้วจะได้มาเป็นผู้รับผิดชอบในการบริหารประเทศ จนกระทั่งมาถึงช่วงเปลี่ยนแปลงการปกครอง ทุกสิ่งทุกอย่างก็กลับเข้าสู่รอยเก่าแต่เนื่องจากชีวิตผมผ่านมาแล้วอย่างโชกโชน ในช่วงหลัง ๆ ดูจะยังไม่รู้สึกเดือดเนื้อร้อนใจอะไรเลยแม้แต่น้อย

จนกระทั่งชีวิตตัวเองได้เปลี่ยนแปลงมาถึงขั้นเข้าเรียนในสถาบันอุดมศึกษา ก็ยังคงได้ยินเสียงพ่อซึ่งแม่นาน ๆ จะได้พบและใกล้ชิดกันเป็นส่วนตัว มักกล่าวว่า ฉันไม่มีสมบัติอะไรจะให้แกนะ นอกจากการศึกษาเท่านั้น และผมเองก็ยังคงใช้ชีวิตอย่างอด ๆ อยาก ๆ อยู่ในมหาวิทยาลัย แต่อีกด้านหนึ่งตัวเองก็ไม่เคยนำมาสนใจจึงไม่รู้สึกเดือดร้อน หากมีความสุขอยู่กับการเรียนวิชาการต่าง ๆ เสมือนเป็นของเล่น กับมีความเพลิดเพลินอยู่กับกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งมีบรรดาเพื่อนมากหน้าหลายตาห้อมล้อมให้ศึกษาหาความรู้รอบด้าน

กับภาพที่เห็นได้ชัด ๆ จากพ่อว่า ไม่มีสมบัติอะไรจริง ๆ จึงทำให้ตัวเองรู้สึกเกรงใจมาก ๆ ที่จะเอ่ยปากขออะไรสักอย่างหนึ่งแม้เรื่องหนังสือเรียนทั้ง ๆ ที่ตัวเองมีความรักความอยากได้หนังสือเอามาก ๆ ยิ่งมาทราบภายหลังว่าพ่อต้องนำเอาที่ดินพระราชทานซึ่งเป็นสมบัติขั้นพื้นฐานชีวิตที่มีอยู่เพียงชิ้นเดียวไปจำนองไว้กับคนรู้จัก เพื่อเอาเงินส่วนหนึ่งมาให้ลูกได้เรียนหนังสือจนจบ และแล้วส่วนใหญ่ของที่ดินแปลงนี้ก็หลุดมือไปด้วย

จากประสบการณ์ชีวิตอันล้ำลึกซึ่งตนเองได้รับมาแล้วนานมากพอสมควร เมื่อมาถึงบัดนี้ได้ทำให้เชื่อมั่นอย่างลึกซึ้งว่าการศึกษาที่พ่อพร่ำพูดถึงและให้แก่ลูก มันเป็นสิ่งลึกซึ้งเหนือคำว่าโรงเรียนหรือมหาวิทยาลัย แม้รูปวัตถุอื่นใดทั้งสิ้นไม่ว่าสิ่งนั้นจะมีมูลค่ามากมายมหาศาลแค่ไหน และไม่ว่าจะมีรูปลักษณะปรากฏออกมาเป็นเรื่องกล้วยไม้หรืออื่นใดอีก หากตนเองสามารถมองเห็นว่าชีวิตนี้ยังมีโอกาส

โดยเหตุที่สิ่งซึ่งกล่าวมาแล้วทั้งหมดมีสภาพเป็นนามธรรมโดยแท้ จึงย่อมบังเกิดจากใครก็ได้หากบุคคลผู้นั้นสามารถเข้าถึง กับอีกด้านหนึ่ง การนำมาใช้ประโยชน์อาจเป็นใครก็ได้ที่เป็นผู้สนใจเรียนรู้โดยจับจากเรื่องอะไรก็ได้ซึ่งตนเองมีความรักความจริงใจอยู่ในรากฐาน หากว่าจะต้องเป็น

วารสารวิทยบริการ
ปีที่ 6 ฉบับที่ 3 กันยายน-ธันวาคม 2537

ห้องสมุดกล้วยไม้
ระพี สาคริก

เรื่องกล้วยไม้เท่านั้นไม่

ยิ่งไปกว่านั้น ในเมื่อเข้าถึงหัวใจของกระแสที่แท้จริง ย่อมมองเห็นโอกาสที่จะนำมาใช้ประโยชน์ได้อย่างไม่มีวันจบสิ้น และกลับงอกเงยยิ่งขึ้นไปเรื่อย ๆ ด้วยตัวเองเป็นธรรมชาติ ดังนั้นแม้ว่าชีวิตผมจะต้องสุดสิ้นไปตามวัยและอายุ ซึ่งมันก็คงเป็นสังขารเช่นเดียวกันกับชีวิตแต่ละคนผู้ผ่านพ้นไปแล้วอย่างปราศจากการละเว้น และไม่เคยมีใครสามารถหอบอะไรไปได้แม้แต่ชิ้นเดียว

การเก็บสะสมในชีวิตที่เรียนอยู่ในโรงเรียนและมหาวิทยาลัย

ในช่วงซึ่งตัวเองยังเป็นเด็ก ไม่ว่าจะจับอะไรขึ้นมาดู มักมีนิสัยนำมาคิดโดยที่วาดภาพในใจไปต่าง ๆ นานา หลายครั้งหลายหนเมื่อหยิบของบางสิ่งซึ่งอาจใคร ๆ อาจคิดว่ามันเป็นของที่ใช้อะไรไม่ได้แล้ว ก็นำมาคิดว่าน่าจะนำมาประกอบกับของอื่น ๆ ให้มันเกิดเป็นอะไรสักอย่างเพื่อนำไปใช้งานอย่างนั้นอย่างนี้ แล้วตนเองก็เก็บของชิ้นนั้นไว้และอีกด้านหนึ่งก็เก็บเอาความใฝ่ฝันนั้นไว้ด้วย ทั้ง ๆ ที่ยังมองไม่เห็นว่าจะมีโอกาสพบกับชิ้นส่วนอื่น ๆ ที่จะนำมาประกอบกันได้

ผมเข้ารับการศึกษาระดับมัธยมศึกษาและฝึกอบรมในระบบอุดมศึกษาเริ่มต้นจากปี พ.ศ. 2482-2483 โดยเข้าเรียนในโรงเรียนเตรียม 2 ปี ซึ่งตัดยอดมาจากระดับสูงของมัธยมสามัญ และเข้าสู่ระดับอุดมศึกษาเต็มตัวในปี พ.ศ. 2484-2485 ซึ่งเป็นช่วงเริ่มต้นของสงครามมหาเอเชียบูรพา ทำให้รอยชีวิตตัวเองอาจผิดเพี้ยนไปจากคนอื่นอีกหลาย ๆ คน

ประการแรกก็คือ การเข้าสู่ระบบอุดมศึกษาซึ่งแทนที่ตนเองจะตะเกียกตะกายไปสู่ระบบสอบเข้าซึ่งต้องแข่งชิงกันกับคนอื่น ๆ กลับไม่สนใจ แต่ถูกธรรมชาติกำหนดให้ต้องเข้าเสมือนว่าเป็นเหตุบังเอิญ มันอาจมีเหตุสืบเนื่องมาจากการที่ผมถือรากฐานความเป็นตัวของตัวเอง ซึ่งมุ่งสู่การเรียนรู้ในสิ่งที่ตนรักจะรู้ด้วยสมาธิที่แน่นแน้ แทนการยอมตกเป็นทาสของค่านิยมซึ่งมีวิถีทางมุ่งสู่ มหาวิทยาลัยและเลยขึ้นไปสู่เบื้องบนเรื่อย ๆ อย่างหยุดไม่ได้ เพราะรากฐานการศึกษาที่แท้จริงถูกรอบด้วยอิทธิพลของบรรยากาศซึ่งเน้นอยู่กับรูปวัตถุ

ทั้งนี้และทั้งนั้น ในขณะนั้นหลายต่อหลายคนมองว่า ผมเป็นเด็กที่เรียนไวมากในสายวิทยาศาสตร์ แต่ตัวเองก็รักการทำงานในด้านศิลปะและสนใจเรียนรู้เรื่องราวของธรรมชาติอย่างฝังจิตฝังใจเอามาก ๆ จนกระทั่งอิทธิพลจากค่านิยมที่มุ่งสู่มหาวิทยาลัยไม่อาจจุดให้ตัวและใจหลุดไปจากรากฐานที่แท้จริงและทำให้ขาดลอยพ้นจากพื้นดินอันถือเป็นสังขารชีวิตไปได้ในอีกด้านหนึ่ง ก็เริ่มทำให้ตัวเองรู้สึกว่าการเข้าเรียนมหาวิทยาลัยนั้น จริง ๆ แล้วก็เพียงการศึกษาซึ่งเน้นในด้านรูปแบบที่กำหนดขึ้นโดยคนด้วยตนเอง หากปราศจากการรู้เท่าทันย่อมติด

เอาอคติที่แอบแฝงเข้าไปไว้ในตัวเอง ทำให้ไม่ว่าจะคิดจะทำอะไร ยอมตกอยู่ในสภาวะที่เรียกกันว่า รู้เท่าไม่ถึงการณ์ ได้ง่ายที่สุด

ชีวิตผมเข้าเรียนมหาวิทยาลัยด้วยเลื้อยทางงวงและรองเท้าขาด ๆ แม้จำนวนก็มีค่อนข้างจำกัดจำเขี่ยเอามาก ๆ ดังนั้นทางออกที่ดีที่สุดก็คือ เมื่อมันขาดมาก เราก็ปะและซุนด้วยมือเราเอง ก็ไม่ได้ทำให้รู้สึกเดือดร้อนอะไรทั้งนั้นแต่กลับเป็นการฝึกจิตใจให้รู้สึกว่าการที่สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นของนอกกาย จะไปยึดติดให้มันเกิดทุกข์ทำไมกัน ลู้อาสมองมาคิดในเรื่องที่ตนเองรักและสนใจลงมือปฏิบัติ น่าจะก่อให้เกิดความสุขได้ บางครั้งเพื่อนบางคนเห็นว่าผมขัดสนในเรื่องเครื่องนุ่งห่ม เขากลับหันมาแสดงน้ำใจให้ยืมรวมใส่จนทำให้ผมรู้สึกเกรงใจมาก ๆ เพราะโดยนิสัยแล้ว ตัวเองไม่เคยเอ่ยปากขอความช่วยเหลืออะไรจากใครโดยเฉพาะในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับส่วนตัว แม้การขอจากพ่อก็รู้สึกเกรงใจที่สุด มันอาจมีเหตุผลอย่างหนึ่งโดยที่เห็นอยู่ชัด ๆ ว่าพ่อแทบไม่มีอะไรจะให้แล้วก็ได้

อย่างไรก็ตาม ชีวิตในช่วงที่เรียนอยู่ในมหาวิทยาลัยซึ่งทุกคนต้องอยู่หอพักร่วมกัน แม้เริ่มต้นจากปีที่ 1 ในตู้เสื้อผ้าซึ่งมหาวิทยาลัยจัดให้แต่ละคน ผมก็เริ่มสะสมหนังสือตำราเช่นหนังสือเคมี ฟิสิกส์ ธรณีวิทยาซึ่งว่าด้วยเรื่องหินและแร่ แม้ว่าทุนรอนส่วนตัวแทบจะไม่มี แต่ก็พยายามสู้อัดในเรื่องอาหารการกินและเครื่องใช้อื่น ๆ กับพยายามหาซื้อหนังสือที่ใช้แล้วซึ่งมีราคาค่อนข้างย่อมเยาว์ กับเก็บจากสิ่งซึ่งเพื่อนรุ่นก่อน ๆ บางคนทิ้งเอาไว้หลังจากการเรียนในหลักสูตรผ่านพ้นไปแล้ว

ด้วยเหตุที่ตัวเองเคยผ่านมาแล้ว จึงไม่เห็นด้วยกับการที่มีคนชอบอ้างว่า เพราะความยากจนจึงทำให้คนนั้นคนโน้นต้องกระทำอย่างนั้นอย่างโน้น หรือ เพราะความยากจนจึงทำให้ตนเองกระทำอย่างนั้นอย่างโน้นไม่ได้ เนื่องจากในช่วงชีวิตที่ผ่านมา บางครั้งผมเคยอดอาหารติดต่อกันนานหลายวัน เพราะต้องการเอาเงินที่มีอยู่มาใช้ในสิ่งซึ่งตัวเองสนใจและต้องการจะได้ไว้เพื่อการศึกษา โดยที่มีจินตนาการว่าหากได้สิ่งนั้น ก็จะนำมาใช้ประดิษฐ์คิดค้นทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งซึ่งไฝฝั่นเอาไว้ กับอีกด้านหนึ่งก็ไม่มีนิสัยที่จะนำเอาสิ่งใดมาอ้าง เช่นเพราะไม่มีเงินจึงทำไม่ได้ เพราะร้อนเกินไป-เพราะหนาวเกินไป เพราะหนักเกินไปจึงทำไม่ได้

ไม่เพียงเท่านั้น แม้สมุดจดบันทึกคำบรรยายจากในชั้นเรียน เมื่อกลับมาถึงหอพักจะไม่ยอมปล่อยให้ค้างข้ามวันข้ามคืน หากนำมาค้นคว้าจากตำราอีกครั้งหนึ่ง โดยมุ่งศึกษาหาเหตุผลจนเป็นที่เข้าใจแจ่มแจ้งพอสมควรแล้ว จึงลงมือจดใส่สมุดอีกเล่มหนึ่งบนพื้นฐานความเข้าใจของตัวเอง และกระทำอย่างเป็นระเบียบเรียบร้อย เมื่อแลดูแล้วชวนให้รู้สึกภูมิใจและสนใจที่จะอ่าน

บางครั้งก็มีการเขียนภาพประกอบ และนำเก็บไว้อย่างดีด้วยความรักและห่วงหาอาลัยมากที่สุด แต่ก็ใช้ว่าจะไม่ใคร่ยื่นไปใช้ หากต้องแต่ใจว่าจะไม่นำไปทิ้ง ๆ ขว้าง ๆ อย่างขาดความรับผิดชอบ เพราะเท่าที่มีประสบการณ์มาแล้ว คนลักษณะเช่นนี้มักพบเห็นกันเสมอ ๆ

อนึ่ง มีข้อสังเกตที่เป็นข้อมูลในอดีตอย่างหนึ่งคือ ตัวเองมักมีความสุขอยู่กับการที่ได้มีโอกาสอธิบายสิ่งซึ่งตนเองรู้แล้วอย่างปราศจากการปิดบังใด ๆ ความรู้ใด ๆ ทั้งสิ้น ในอีกด้านหนึ่งจึงมีบรรดาเพื่อน ๆ มากตามข้อสงสัยเกี่ยวกับบทเรียนในชั้นและตัวเองก็จะสนองด้วยการอธิบายให้อย่างหมดเปลือก และดูเหมือนจะด้วยวิธีการดังกล่าว ที่ทำให้ผมมีพื้นฐานการเรียนรู้ที่แน่นหนา ยิ่งขึ้นจนแทบจะไม่ต้องดูหนังสือเมื่อใกล้จะสอบ

นอกจากนั้น ในตู้เสื้อผ้ายังมีการเก็บรวบรวมตัวอย่างหินซึ่งเป็นแม่ของแร่ชนิดต่าง ๆ เอาไว้มากมาย โดยนำมาติดป้ายอธิบายว่า คือหินอะไร มีแหล่งกำเนิดอยู่ที่ไหนและได้มาอย่างไร เอาไว้อย่างเป็นระเบียบเรียบร้อย แถมยังมีตัวอย่างสารเคมีชนิดต่าง ๆ ทั้งจากขวดและที่ได้มาจากการเตรียมขึ้นมาในห้องปฏิบัติการทดลองในช่วงการเรียน ใส่หลอดแก้วทดลองตั้งเรียงไว้เป็นแถว จนบางครั้งถูกเพื่อนบางคนหาว่าเป็นคนรื้อนวิชาบ้าง เป็นบ้าบ้าง ซึ่งก็คิดว่าสุดแล้วแต่ใครจะว่าอย่างไร แต่ตัวเองไม่นำมาใส่ใจถือสา หาก ตีต่อทุก ๆ คนอย่างเสมอต้นเสมอปลาย ทำให้เพื่อน ๆ รัก ส่วนรุ่นน้อง ๆ ก็ให้ความนับถือ เมื่อมีอะไรสงสัยก็มาปรึกษา

ผมเรียนในสาขาวิทยาศาสตร์และเน้นหนักไปในด้านเคมีซึ่งเป็นวิชาที่ตัวเองถนัด แม้การคิดค้นหาคำตอบจากสูตรและสมการต่าง ๆ ในทุกลักษณะก็ทำได้อย่างฉับไวมาก แต่ในความรู้สึกลึก ๆ ก็คงเป็นดังเช่นเมื่อครั้งยังเรียนอยู่ในโรงเรียนสามัญคือ ไม่สนใจแม้แต่น้อยที่จะมุ่งมั่นเรียนให้ได้ดีที่หนึ่งในชั้น แม้บางครั้งเมื่อมีโอกาสพบพ่อ พ่อจะกล่าวหาว่า แกเรียนเก่งเท่านั้นยังไม่พอ จะต้องเรียนให้ได้ดีที่หนึ่งในชั้นด้วย หลังจากรับฟังแล้วก็นั่งเฉย แต่ในใจกลับไม่สนใจต่อประเด็นนี้เลยแม้แต่น้อย หากกลับพยายามนำสิ่งที่รู้ออกมาสอนเพื่อน ๆ จนหมด โดยสอนจากธรรมชาติความรู้สึกของตัวเอง คงสืบเนื่องมาจากนิสัยที่ ไม่สนใจจะนำตัวไปอยู่เหนือคนอื่น และไม่เห็นด้วยกับการที่ผู้ใหญ่หลายคนสอนลูกหลานให้เกิดการปลุกฝังความเห็นแก่ตัวตั้งแต่ยังเด็ก

มาในช่วงหลัง ๆ หวนกลับไปพิจารณาถึงประเด็นซึ่งมีการยกย่องเด็กที่เรียนได้ที่หนึ่ง ทำให้อดที่จะรู้สึกไม่ได้ว่า เป็นแนวคิดในการสอนที่ปลุกฝังเด็กให้เป็นคนมีนิสัยชิงดีชิงเด่นแทนที่จะถือเอาความมีเมตตา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่กันและกันเป็นที่ตั้งของชีวิต ส่วนคำสอนที่ว่า จงแข่งขันกันทำดี หากนำมามองด้วยความเข้าใจที่ผิดด้านกล่าวคือ เน้นความดีในด้านรูปแบบดังเช่นแนวคิดดังกล่าวแล้วเป็นตัวอย่าง เมื่อเติบโตขึ้นก็จะยึดติดรูปแบบมากขึ้น ทำให้เกิดสภาพที่เรียกกันว่าเอาดีจริง ๆ ไม่ได้ ก็ต้องเล่นกันข้างหลัง

เมื่อถึงช่วงใกล้สอบ เพื่อน ๆ หลายคนต่างก็ขมุกขมัวกันดูหนังสือกันอย่างหามรุ่งหาม

ค่า แต่ผมกลับใช้เวลาเดินเยี่ยมเพื่อน ๆ ตามหอพักด้วยจิตใจที่ปลอดโปร่ง ยิ่งมีการรุมถามปัญหาจากบทเรียนก็ยิ่งทำให้แน่นมากขึ้น

การสอนเพื่อน ๆ จากความเข้าใจอันเป็นธรรมชาติในตัวเองดูจะทำให้หลาย ๆ คนเข้าใจง่าย และจากนิสัยที่มุ่งเรียนรู้อย่างแน่วแน่แทนการตะเกียกตะกายไปเอาปริญญาและสิ่งที่อยู่ภายนอกนี้เองยิ่งทำให้รู้สึกว่าคุณค่าจากเพื่อน ๆ ซึ่งถามเพราะความไม่รู้จริง ๆ มีความเป็นธรรมชาติหรือเป็นของจริง มากกว่าคำถามในห้องสอบซึ่งครูสมมติขึ้นมาทั้ง ๆ ที่ตัวเองรู้แล้ว หากครูมีความเป็นธรรมชาติ ลูกศิษย์ก็ย่อมได้รับสิ่งที่ดีด้วย แต่ถ้าครูแฝงเอาสิ่งแปลกปลอมเข้าไว้ ลูกศิษย์ก็ต้องได้รับเคราะห์กรรมด้วยเช่นกัน

จากสิ่งที่ได้เล่ามานี้ทำให้ได้หลักการดำรงชีวิตที่ค่อนข้างชัดเจนมากมาแต่ช่วงนั้นแล้วว่า หากเรารักและจริงจังต่อผู้อื่นเป็นธรรมชาติอยู่ภายในรากฐาน ย่อมมีผลโน้มน้าวจิตใจผู้อื่นให้รักและจริงจังต่อด้วยความรู้สึกอันเป็นธรรมชาติด้วย กับความรักความจริงใจกัน ถือเป็นพื้นฐานแห่งการถ่ายทอดทั้งความรู้และสิ่งที่ดีงามที่ได้มาอย่างจริงจังที่สุด ไม่ว่าสิ่งดังกล่าวจะบังเกิดผลได้เร็วหรือช้าก็ตาม

ถ้าเช่นนั้นบางคนอาจสงสัยว่าผมเก็บหนังสือตำราเอาไว้ทำไม ความจริงตัวเองก็ใช้ตำราเป็นเครื่องมือศึกษาอย่างจริงจัง แต่ก็กล่าวแล้วว่า ผมจะไม่เชื่อหรือวางใจในตำราจนกว่าจะได้สำรวจและคิดอย่างรอบคอบ จนกระทั่งเข้าใจถึงแล้ว และเก็บตำราไว้ในรากฐานความรู้สึกไม่ว่าขณะใดที่มีโอกาสสัมผัส แม้เพียงมองเห็นจากบ้านนอก ย่อมรู้ถึงได้เสมอ

ในตู้เสื้อผ้าประจำตัวผมซึ่งเป็นที่ไม้สูงระดับศีรษะ ตั้งอยู่ในหอพักเช่นเดียวกันกับตู้ประจำตัวเพื่อน ๆ ร่วมหอ หันที่ที่เปิดบานประตูออกไม่ว่าต้องการสิ่งใด สายตาจะสัมผัสกับหนังสือซึ่งเรียงตามตั้ง หันด้านสันออกให้เห็นตัวอักษรหรือหนังสือได้อย่างชัดเจน เรียงไว้อย่างเป็นระเบียบและนับวันก็มีปริมาณเพิ่มขึ้นตามกำลังและความสามารถ

แต่สมัยนั้นกล้วยไม้ยังเป็นสิ่งซึ่งค่านิยมในด้านที่เป็นทางการแม้ไม่ใช่ทางการหากเป็นคนทั่วไปของสังคมไทยกำลังต่อต้าน สืบเนื่องมาจากรูปแบบการปลูกเลี้ยงกล้วยไม้ของคนกลุ่มหนึ่งแม้มีไม่มาก ได้นำเอามาใช้เป็นเครื่องมือกำหนดกรอบความมั่งมีในด้านรูปวัตถุของตัวเองและใช้เป็นเครื่องมือแบ่งชนชั้น จึงไม่ปรากฏการสอน ไม่มีหนังสือแม้ความรู้ทางเทคนิคที่ค้นหาได้จากที่ไหน ๆ จึงทำให้สงสัยอยู่ในใจว่าเหตุใดคนในกลุ่มซึ่งมีโอกาสดีแม้มีไม่กี่คนกลับนำเอากล้วยไม้มาสร้างเจือปนแห่งกรรมในรูปลักษณะที่กีดกันรังเกียจคนอื่น ในขณะที่อีกด้านหนึ่งก็มองกล้วยไม้อย่างขาดการเห็นภาพที่เข้าถึงความจริง

หนังสือชุดที่รวบรวมไว้ระหว่างเรียนอยู่ในมหาวิทยาลัย ในช่วงถัดมาหลังจากจบการศึกษาและสมัครออกไปใช้ชีวิตทำงานอยู่ในถิ่นทุรกันดาร ก็ชอบเอาติดตัวไปด้วยพร้อมกับการเริ่มต้นชีวิตครอบครัว ซึ่งนอกจากมีภรรยาแล้วยังมีแม่บังเกิดเกล้าร่วมไปอยู่ด้วย

เมื่อไปถึงที่นั่น ได้ใช้เศษไม้เก่าที่หาได้มาทำเป็นชั้นติดข้างฝาผนังบ้านไม้ และเก็บเรียงไว้อย่างปราศจากการตกแต่ง โดยที่มีโอกาสใช้ศึกษาค้นคว้าอย่างจริงจังมากขึ้น เนื่องจากไปอยู่ท่ามกลางบรรยากาศที่สงบและเป็นธรรมชาติ ทำให้รู้สึกท้าทายต่อการคิดริเริ่มสิ่งใหม่ ๆ และนำออกเผยแพร่ได้อย่างอิสระพร้อมทั้งมีหนังสือใหม่ ๆ เข้ามาเพิ่มเติมอีก

ในช่วงที่ผมเรียนอยู่มหาวิทยาลัย เกษตรศาสตร์เพิ่งเริ่มสถาปนาจากวิทยาลัยขึ้นมาเป็นมหาวิทยาลัยและใช้หลักสูตร 5 ปี โดยเหตุที่ผมมีความสนใจในวิชาเคมีเป็นพิเศษ ตัวเองจึงมุ่งความถนัดไปยังวิชาธรณีวิทยาซึ่งเกี่ยวกับหิน แร่และดิน ระหว่างสองปีสุดท้าย ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่องการศึกษาวิธีการวิเคราะห์ดิน ในภาคกลางของประเทศไทยทั้งทางเคมีและฟิสิกส์ และโดยสัญชาตญาณ ตัวเองมีความสนใจวิชาสถิติและการวางแผนวิจัยทางชีววิทยาด้วย ซึ่งขณะนั้นนับเป็นวิชาการใหม่ซึ่ง ม.จ.จักรพันธุ์เพ็ญศิริ จักรพันธุ์ เพิ่งจะนำเข้ามาจากสหรัฐอเมริกาและมาสอนใหม่ ๆ

หนังสือในยุคนั้น ขณะนี้ยังคงอยู่และได้รับการเก็บไว้ในห้องสมุดอย่างพร้อมมูล มีบางเล่มโดยเฉพาะหนังสือตำราสถิติและการวางแผนวิจัยการเกษตร ฉบับภาษาอังกฤษ (Experimental Design and Statistics in Agricultural Research) เรียบเรียงโดยศาสตราจารย์ H.H. Love แห่งมหาวิทยาลัยคอแนลล์ สหรัฐอเมริกา บรรณาธิการของสาขาวิชานี้ในยุคแรก ๆ ซึ่งนับว่าเป็นหนังสือที่เก่าแก่ สมัยที่ผมออกไปทำงานในถิ่นทุรกันดารซึ่งเป็นช่วงต้นของชีวิตงานหลังจบจากมหาวิทยาลัย ตัวเองพกพาหนังสือเล่มนี้ไว้ใกล้ชิดโดยตลอด ด้วยความรู้สึกซึ่งมาอ่านได้ภายหลังว่า เป็นเพราะผมมองสถิติที่นำมาใช้กับชีววิทยาด้วยความรู้สึกในเชิงปรัชญาชีวิตมาแต่ช่วงแรก ๆ โดยไม่ได้ยึดติดอยู่กับสูตรที่ใช้คำนวณซึ่งใคร ๆ ว่ายากหรือรู้สึกว่าเป็นวิชาการที่แห้งแล้ง พอถูกย้ายกลับมาทำงานค้นคว้าที่กรุงเทพฯ ก็มีลูกศิษย์คนหนึ่ง ทำที่ท่าว่าสนใจมาก ๆ มายืมไปใช้ ครั้นให้ยืมไปแล้วกลับหายไปทั้งคนทั้งหนังสือ มาตระหนักได้ภายหลังว่าเขาไม่ได้เอาไปเพราะความรักความสนใจจริง แต่ต้องการใช้เป็นข้อมูลเพื่อการสอบผ่านเท่านั้น

จึงทำให้มีโอกาสสักครั้งหนึ่งในการเรียนรู้เรื่องของคนกับหนังสือ เช่นเดียวกันกับเมื่อครั้งเรียนอยู่ชั้นมัธยม 2-3 ที่มีหนังสือคณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์อยู่ 3 เล่ม ซึ่งแต่เริ่มแรกตัวเองได้ไปพบที่ร้านขายหนังสือแล้วไฝฝืนนักหนาที่จะได้เอาไว้ศึกษาหาความรู้ จึงสู้สุดส่าหือดมือกินมือเพื่อรวบรวมเงิน และเก็บเงินทองจากการนำเอาขวดเก่า ๆ ซึ่งมีคนทิ้งแล้วไปขายคนจีนซึ่งหาบเข่งมารับซื้อตามบ้านจนกระทั่งสามารถซื้อได้ จึงมีความรักมันมาก ๆ

ในช่วงวันหยุดเรียน หากไม่ปลูกต้นไม้หรือออกไปเดินตามท้องไร่ท้องนาเพื่อหาภาพวิวาม ๆ เขียน ก็มักนำหนังสือดังกล่าวมานอนอ่านบนพื้นดินตามโคนต้นไม้ใกล้ ๆ คุน้ำตามธรรมชาติอย่างมีความสุข และมีจินตนาการว่า จะนำความรู้ไปประกอบการคิดประดิษฐ์สิ่งนั้นสิ่ง

นี้ และแล้ววันหนึ่งก็มีคนเดินเข้ามาหา แสดงความชื่นชมและขอยืมไปใช้ประโยชน์ ด้วยความมีเมตตาต่อคนอื่นเป็นธรรมชาติอยู่ในใจแต่ยังอ่อนต่อโลก จึงให้ไปโดยไม่เคลือบแคลงสงสัยอะไรทั้งนั้น และในที่สุดก็แน่ใจว่า ทั้งหนังสือและคนได้อันตรธานไปด้วยกันทั้งคู่ หากจะถามว่าเสียดายแค่ไหนคงไม่น่าจะต้องตอบ แต่โดยธรรมชาติก็ย่อมมีอีกด้านหนึ่งซึ่งได้รับประโยชน์คือ มีโอกาสสะสมเรื่องราวและเงื่อนไขที่เกี่ยวกับสังขรณ์ของคนเข้าไว้โดยถือเป็นบทเรียนชีวิตที่ช่วยให้รากฐานความคิดลึกซึ้งยิ่งขึ้น เพื่อให้สามารถหยั่งรู้ถึงสิ่งที่เป็นามธรรมในอนาคตได้ด้วยตนเอง จึงถือว่าเป็นการสะสมสิ่งซึ่งน่าจะมีคุณค่ายิ่งกว่าการมองภาพแต่เพียงหนังสือ

การเก็บสะสมในกระแสร่างงานและชีวิตทั่วไปจนถึงวันนี้

จากสาระที่ปรากฏอยู่ในข้อเขียนทั้งหมดที่ผ่านมา คงช่วยให้เห็นได้ชัดเจนพอสมควรถึงสิ่งซึ่ง อยู่ในรากฐานและเข้าใจได้ไม่มากก็น้อยว่า สิ่งดังกล่าวน่าจะเป็นเงื่อนไขสำคัญของห้องสมุดนี้ โดยมีเหตุและผลเนื่องมาจากภาพของหนังสือและกล้วยไม้ ตลอดจนสิ่งต่าง ๆ ซึ่งเก็บรวบรวมไว้อันเป็นเพียงรูปวัตถุเท่านั้น

แม้ว่าหลังจากผ่านการศึกษาในมหาวิทยาลัยมาแล้ว ชีวิตผมจะยังคงพึงพาราชาการตามกระแสพื้นฐานในขณะนั้น แต่ในด้านปฏิบัติก็สะท้อนให้เห็นภาพค่อนข้างชัดเจนถึงการพึ่งพาแนวคิดซึ่งปรากฏอยู่ในรากฐานตัวเองเป็นสังขรณ์ เช่นการตัดสินใจในขณะที่มีผู้เสนอทางเลือกว่าจะอยู่กรุงเทพซึ่งมีความสะดวกสบาย แต่เลือกออกไปใช้ชีวิตทำงานในชนบทซึ่งยังอยู่ในสภาพที่ก้นดาร์ในด้านรูปวัตถุ

กับอีกประการหนึ่ง ในขณะนั้นกระแสค่านิยมรวมทั้งนโยบายซึ่งอยู่ภายใต้อำนาจรัฐอันเป็นสิ่งบันดาลคุณและโทษได้ ก็ยังยึดติดอยู่กับพืชผลที่กินได้และเห็นว่า อาหารใจเป็นสิ่งทำลายเศรษฐกิจอย่างร้ายแรง ด้วย แต่ผมก็หาทางออกด้วยการใช้เวลาว่างจากความรับผิดชอบต่องานประจำแม้ในช่วงเย็น ๆ และค่าคืน หุ่เมเทให้กับงานศึกษาค้นคว้าเรื่องกล้วยไม้จากทุนรอนส่วนตัวซึ่งก็มีเพียงเงินเดือนจากราชการในระดับต้น ๆ

หนังสือกล้วยไม้เล่มแรก ที่สั่งซื้อผ่านบริษัทณรงค์และบุตร ซึ่งมีสำนักงานอยู่ที่บริเวณถนนสีพระยาเมื่อปี พ.ศ. 2491 คือ การเพาะปลูกกล้วยไม้ของอเมริกา (American Orchid Culture) เรียงเรียงโดย ศาสตราจารย์ A.A.White ในราคาเล่มละ 200.-บาท (ราคาขณะนั้น) ด้วยการเจียดจ่ายจากเงินเดือนประจำของตัวเอง ซึ่งได้เพียงเดือนละ 512.00 บาท อันเป็นรายได้ส่วนตัวทั้งหมดที่แต่ละเดือนจะต้องรองรับค่าใช้จ่ายทั้งของตัวเอง ภรรยา กับบุตรเล็ก ๆ อีก 1 คนและแม่บังเกิดเกล้า แต่กว่าจะได้หนังสือเล่มนี้มาใช้ประโยชน์ก็ต้องรอต่อมาอีกร่วม 2 ปีเมื่อจวนจะถูกย้ายมาอยู่กรุงเทพ ฯ

เมื่อได้มาแล้วก็นำมาศึกษา แต่พอเริ่มต้นมองด้วยภาพรวม ๆ แม้จะได้ยินกิตติศัพท์จากบางคนว่าหนังสือเล่มนี้สำหรับในด้านการปลูกปฏิบัติพบว่าเหมาะสมมาก แต่สำหรับความรู้สึกของผมก็เริ่มเห็นว่ามีความหลายหลายอย่างที่เราจะถือเอามาเป็นแบบอย่างสำหรับใช้ประโยชน์ไม่ได้ เพราะพื้นฐานธรรมชาติและวัฒนธรรมของเขาเป็นคนละอย่างกันกับของเรา จึงใช้เพียงบางหัวข้อในสารบัญเป็นแนวทางเพื่อนำมาค้นคว้าหาความรู้เอาเองบนรากฐานที่อิสระ และกระทำอย่างต่อเนื่องกันมาโดยตลอด โดยที่ตัวเองมีแนวคิดและมีการกำหนดวิธีปฏิบัติที่อิสระเป็นธรรมชาติอยู่แล้ว

หนังสือเล่มที่กล่าวถึงนี้ไม่เพียงยังงเก็บอยู่ในห้องสมุดนี้เท่านั้น หากเป็นเล่มหนึ่งซึ่งมีบทบาทสำคัญในการเตือนสติให้ระลึกถึงสิ่งที่ได้ทุ่มเททำในช่วงชีวิตซึ่งผ่านพ้นมาแล้วส่วนหนึ่งด้วย หากเปิดดูในปกจะพบกับ ตราสมาคมกล้วยไม้บางตนในสภาพที่ค่อนข้างเก่ามากประทับไว้ด้วยตรายาง เนื่องจากในช่วงนั้นมีการเริ่มก่อตั้งสมาคมกล้วยไม้ และนำหนังสือกล้วยไม้เล่มนี้ไปให้บรรดาศิษย์และและผู้สนใจได้ใช้ประโยชน์ จึงนับเป็นหนังสือสำคัญเล่มหนึ่งซึ่งควรเก็บรักษาไว้เป็นอย่างดี

การเก็บสะสมสิ่งต่าง ๆ ในช่วงชีวิตที่ผ่านมาของแต่ละคน หากกระทำจากรากฐานจิตใจที่มีความรักและรู้คุณค่าอย่างลึกซึ้ง มิใช่ทำจากความรู้สึกซึ่งมองอยู่กับการจะได้มาในด้านเงินทองและรูปวัตถุหรือเพื่อความดังความเด่น แม้กระทั่งมุ่งหวังให้เป็นอนุสรณ์แก่ตัวเอง ย่อมเชื่อมั่นได้ว่าจะเป็นสิ่งเสริมฐานการดำเนินชีวิตให้มั่นคงยิ่งขึ้น และควรถือว่าสิ่งนี้คือการเสริมสร้างรากฐานวัฒนธรรมในระดับบุคคล ซึ่งย่อมมีผลเชื่อมโยงถึงระดับครอบครัวและชุมชนด้วย นี่คือสิ่งซึ่งได้จากประสบการณ์ชีวิตและนำมากล่าวจากความเชื่อซึ่งเกิดขึ้นในตัวเอง โดยที่มองเห็นได้ชัดเจนยิ่งขึ้นเรื่อย ๆ จนถึงปัจจุบัน

ดังนั้น ในห้องสมุดนี้จึงมีสิ่งเก่า ๆ ซึ่งไม่เพียงหนังสือกล้วยไม้ ปรากฏเป็นคลังอย่างกว้างขวาง และสานกระแสนิ่งซึ่งกันและกันเป็นพื้นฐาน งานและชีวิต จากช่วงเวลาที่ผ่านพ้นมาแล้วโดยชีวิตหนึ่ง หากบุคคลผู้เข้าไปสัมผัสสามารถเข้าถึงได้ลึกซึ้งย่อมมองเห็นได้

จนกระทั่งผลงานที่มุ่งมั่นปฏิบัติ ได้ส่งผลให้กระแสนิ่งการสานตัวเองออกสู่มวลชน จากในประเทศสู่ต่างประเทศอย่างเป็นธรรมชาติ วันหนึ่งผมก็ได้รับการขอร้องให้เข้าไปร่วมมีบทบาทในกิจกรรมระดับนานาชาติ เริ่มต้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2506 เป็นต้นมา หนังสือรายงานการประชุมกล้วยไม้โลกซึ่งจัดหมุนเวียนไปตามประเทศต่าง ๆ ทุก ๆ 3 ปี หนังสือรายงานการประชุมกล้วยไม้ระดับภูมิภาค จากกลุ่มประเทศในยุโรปถึงกลุ่มประเทศเอเชียและแปซิฟิก ซึ่งในกลุ่มหลังเป็นแหล่งที่มีกล้วยไม้ในธรรมชาติมากมาย แต่ขณะนั้นยังไม่มีกรเริ่มรวมกลุ่ม จนกระทั่งตัวเองเกิดความคิดและเริ่มต้นขึ้นเมื่อ ปี พ.ศ. 2527 โดยเน้นการรวมกลุ่มประเทศในภูมิภาคเพื่อนานุรักษ์ รวมถึงเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับ คนกับกล้วยไม้ อย่างปราศจากการแบ่งแยก

ชาติ-ภาษา และสานกระแสนี้ไปถึงเรื่องราวของพรรณไม้อื่น ๆ เช่นไม้ดอกไม้ประดับ ไม้ผลและพืชผัก จนกระทั่งถึงเรื่องราวที่เกี่ยวกับ ปรัชญาธรรมชาติและชีวิต ซึ่งผลจากการมีโอกาสเข้าไปสัมผัสกับกระแสต่าง ๆ อย่างกว้างขวางได้รับการจัดเข้าไว้อย่างเป็นระบบ

นอกจากนั้น แทบทุกประเทศที่เป็นเจ้าภาพจัดงานระดับนานาชาติ มักมีแนวคิดที่จะนำเอาวัตถุซึ่งใช้แทนเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนมาแจกแขกรับเชิญ ผมก็สนใจเก็บรวบรวมไว้ ทั้งนี้และทั้งนั้น ถือเป็นมุมหนึ่งของข้อมูลซึ่งช่วยให้รู้และเข้าใจถึงความรู้สึกนึกคิดและความ เป็นมาของแต่ละชาติแต่ละภาษา และถือเป็นชิ้นส่วนของงานในรูปลักษณะต่าง ๆ ที่สะท้อนความรู้สึกให้เห็นภาพรวม ๆ ของโลก กับเป็นสิ่งเตือนใจให้ยังรู้ถึงชีวิตตัวเองในช่วงที่ผ่านมา ว่าได้สะสมประวัติการทำงานไว้เป็นฐานความรู้สึก ให้อนาคตได้มีความมั่นคงลึกซึ่งอยู่กับ ลัทธิธรรมอย่างเชื่อถือได้ด้วย

นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2497 ซึ่งเป็นครั้งแรกที่ผมเรียบเรียงหนังสือกล้วยไม้บนพื้นฐานทั่วไป และนำออกบริการความรู้แก่ประชาชนแม้ว่าขณะนั้นยังอยู่ในกรอบที่ไม่กว้างนัก จนกระทั่งถัดมาได้ขยายขอบข่ายและเจาะลึกลงสู่รายละเอียดซึ่งมีการแยกเล่มออกเป็นเรื่อง ๆ รวมถึงหนังสือกล้วยไม้ซึ่งบรรดาศิษย์และคนทั่วไปจัดพิมพ์ขึ้นมาในช่วงหลัง ๆ ก็ได้พยายามรวบรวมเอาไว้เท่าที่ทำได้ เพื่อให้คนรุ่นหลังซึ่งต้องการมองเห็นภาพรวม ๆ ของคนในวงการกล้วยไม้ สามารถรู้เห็นได้ด้วยตนเอง

โดยเฉพาะอย่างยิ่งหนังสือ ตำราเล่นกล้วยไม้ ซึ่งทรงนิพนธ์และแปลจากหนังสือฝรั่ง โดยเสด็จกรมพระนครสวรรค์วรพินิจ ซึ่งคนสมัยนั้นมักเรียกกันว่า รั้งกล้วยไม้วังบางขุนพรหม อันถือเป็นหนังสือกล้วยไม้ภาษาไทยเล่มแรก ซึ่งช่วงแรก ๆ ผมได้มาเพียงเล่มเดียวและเก็บไว้ อย่างดีที่สุด แต่ในช่วงถัดมา ครูผมคนหนึ่งคือ อาจารย์อารยัน มัญญกุล ซึ่งสมัยที่ผมเรียน อยู่ชั้นปีที่ 2 ของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ท่านเคยสอนวิชาพฤกษศาสตร์และโรคพืช แต่ในเรื่องกล้วยไม้ท่านเป็นคนเดียวในช่วงหลักสูตร 5 ปีของการเรียน ที่ทำให้ผมได้มีโอกาสสัมผัสกับกล้วยไม้ ด้วยความรู้สึกซึ่งว่อนเอาความอยากรู้อยากเห็นและอยากศึกษาดลจดจน กระตุ้นให้มุ่งมั่นมากขึ้น

กล่าวคือ วันหนึ่งขณะที่สอนภาคปฏิบัติการของวิชาโรคพืช ท่านอาจารย์ได้ตัดเอาชิ้น ส่วนของลำลูกกล้วยจากกล้วยไม้แคทลียาซึ่งถูกเชื้อรากินจนดำทั้งชิ้นมาให้นักเรียนดูในชั้นและ บอกว่า นี่คือน้ำลูกกล้วยของกล้วยไม้แคทลียา ซึ่งทำให้ผมมีค่าตามเกิดขึ้นในใจลึก ๆ ว่า แคทลียาคือกล้วยไม้อะไร และมีรูปร่างหน้าตาเป็นอย่างไร เพราะเห็นแต่ชิ้นส่วนสั้น ๆ มีสีดำ ๆ เพียงชิ้นเดียว แต่ก็ไม่ได้เอ่ยปากถามอะไรต่อไป เพราะรู้สึกว่าในช่วงนั้น คนเล่นกล้วย ไม้หวงแหนความรู้และกล้วยไม้ของตัวเองเป็นที่สุด

เหตุการณ์ดังกล่าวได้ผ่านพ้นมาเป็นสิบ ๆ ปี จนกระทั่งวันหนึ่งผมถูกขอร้องให้เข้าไป

วารสารวิทยบริการ
ปีที่ 6 ฉบับที่ 3 กันยายน-ธันวาคม 2537

ห้องสมุดกล้วยไม้
ระพี สาคริก

รับตำแหน่งรัฐมนตรีในกระทรวงเกษตร ฯ และครุฒมนานี้ก็อายุมากแล้ว วันหนึ่งท่านเดินเข้ามาหาในขณะที่ผมนั่งทำงานอยู่ที่กระทรวง ฯ พร้อมทั้งแสดงออกซึ่งเมตตาธรรม โดยที่กล่าวพร้อมกับยื่นหนังสือเล่มนี้ให้ผมว่า ผมมีหนังสือเล่มนี้อยู่ อยากมอบให้คุณไว้ เพราะอยู่กับผมก็คงไม่ได้ใช้ประโยชน์อะไรอีก ท่านเป็นคนเชื้อชาติอินเดียที่เข้ามาทำงานในราชการไทย นานพอสมควรจนกระทั่งพูดภาษาไทยได้คล่องมาก ตลอดจนโอนสัญชาติเป็นคนไทย และบัดนี้ท่านผู้นี้ก็ได้ลาโลกนี้ไปแล้วตามสังขาร หนังสือนี้จึงมีอยู่ในห้องสมุดรวมสองเล่มด้วยกัน

หนังสือวารสารกล้วยไม้จากอดีต นับแต่เริ่มแรกของการจัดงานพัฒนาวงการกล้วยไม้ไทย เช่น Napua Orkika จากฮาวาย Orchid Review จากอังกฤษ Orchid Digest จากแคลิฟอร์เนีย Australian Orchid Review จากออสเตรเลีย และ American Orchid Society Bulletins จากสหรัฐอเมริกา และในช่วงหลัง ๆ ยังมี Malayan Orchid Review จากสิงคโปร์ กับ Orchid World จากไต้หวัน ฯลฯ ซึ่งหนังสือเหล่านี้ได้รับการเย็บเล่มไว้อย่างเป็นระเบียบเรียบร้อย

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง จาก American Orchid Society, Inc. ซึ่งเป็นสมาคมกล้วยไม้ที่กว้างขวางและมีสมาชิกทั่วโลก รวมทั้งมีสมาคมในเครือข่ายหลายร้อยแห่ง เป็นวารสารที่ออกประจำเดือนมาอย่างสม่ำเสมอ มีสาระที่ครอบคลุมผลงานทางวิชาการ บทความ แรงคิดและข้อมูลข่าวสารทั้งจากสาขางานอาชีพและสมัครเล่น ซึ่งผมรับเป็นสมาชิกมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2500 และในช่วงแรก ๆ ก็มีผลงานวิจัยจากผมปรากฏลงพิมพ์อยู่ในวารสารนี้เป็นช่วง ๆ ทำให้ในช่วงหลัง ๆ ได้รับเกียรติให้เป็นสมาชิกกิตติมศักดิ์ตลอดชีพ และเป็นกรรมการบริหารในด้านอนุรักษ์ ซึ่งหนังสือชุดนี้ได้รับการเย็บเล่มไว้เป็นปี ๆ และเป็นชุดใหญ่ที่สุดในกระบวนหนังสือวารสารกล้วยไม้ทั้งหมด

บางคนอาจสงสัยว่า เหตุใดจึงมีผลงานจากผมเพียงช่วงแรก ๆ ส่วนช่วงหลัง ๆ จนถึงเดี๋ยวนี้มันหายไปไหน ถ้าไม่มองอย่างยึดติดอยู่เพียงด้านรูปแบบย่อเม้าใจถึงสิ่งซึ่งควรมีอยู่ในกระแสการเปลี่ยนแปลง และน่าจะมีคำถามเกิดขึ้นจากอีกประเด็นหนึ่งเข้ามาแทนที่ว่า คนรุ่นหลัง ๆ ซึ่งควรทำหน้าที่ถ่ายทอดและสะท้อนให้เห็นภาพดังกล่าวนี้หายไปไหน

ความจริงผลงานจากผมที่นำลงพิมพ์ในวารสารกล้วยไม้อเมริกันซึ่งเป็นสิ่งพิมพ์ระหว่างประเทศ ได้ปรากฏติดต่อกันมาจนถึงก่อนที่ประเทศไทยได้รับเกียรติให้เป็นเจ้าภาพจัดงานประชุมกล้วยไม้โลกครั้งที่ 9 ในปี พ.ศ. 2521 ซึ่งสิ่งที่ลงพิมพ์จะเป็นผลงานค้นคว้าวิจัยในด้านเทคโนโลยีบ้าง บทความที่เกี่ยวกับการศึกษาและสำรวจกล้วยไม้ในแหล่งกำเนิดธรรมชาติบ้าง จนกระทั่งก่อนหน้านั้นก็ไม่แน่ว่านักก็มีบทความจากบรรณาธิการวารสารนี้ เขียนในเชิงสนับสนุนภาพพจน์ของประเทศไทยโดยเน้นทั้งที่กล้วยไม้และผลงานจากผมเป็นประเด็นหลัก พร้อมด้วยภาพถ่ายประกอบ นับเป็นบทความที่ยาวมาก จนกระทั่งประเทศไทยได้รับเกียรติให้เป็นเจ้าภาพ

โดยมีประกาศออกมาเป็นทางการในงานประชุมกล้วยไม้โลกครั้งที่ 7 ที่เมืองเมดิยีน ประเทศโคลัมเบียในปี พ.ศ. 2515 และหลังจากงานประชุมในประเทศไทยได้ผ่านพ้นมาได้ไม่นาน ก็มีหนังสือแจ้งมาเป็นทางการว่า คณะกรรมการบริหารสมาคมกล้วยไม้อเมริกัน ขอเชิญผมเป็นสมาชิกกิตติมศักดิ์ตลอดชีพ ซึ่งหมายความว่า จะได้รับวารสารกล้วยไม้โดยไม่ต้องชำระค่าบำรุงประจำปีอีกต่อไปด้วย

ส่วนงานที่ผมทำในช่วงถัดมา ก็มีการปรับจุดยืนจากที่เคยสอนให้คนรู้จักกล้วยไม้เป็นซึ่งได้ถ่ายทอดความรู้ให้แก่คนทั่วไปและชนรุ่นหลังมานานพอสมควรแล้ว ควรถือเป็นหน้าที่ของเขาทั้งหลายที่จะกระทำต่อ มาเกี่ยวข้องกับมารับเชิญไปร่วมกิจกรรมในประเทศต่าง ๆ สืบเนื่องมาจากแรงศรัทธาซึ่งเกิดขึ้นจากผลงานในอดีต เมื่อไปพบเห็นและมีโอกาสสัมผัสกับข้อมูลก็นำกลับมาให้แกคิดในการพัฒนาแก่คนในประเทศ โดยการเปิดรายการโทรทัศน์ วิทยุ ข้อเขียนสิ่งพิมพ์ทั้งที่เขียนและที่ให้อ่านภาษาอื่น ซึ่ง ณ จุดยืนของงานนี้ หากขาดแรงศรัทธาย่อมเป็นไปได้ยาก และมีความสำคัญยิ่งกว่าเพียงสอนให้ปลูกกล้วยไม้และผสมกล้วยไม้เป็น เพราะจะต้องใช้ทั้งจริยธรรมและอุดมการณ์จริง ๆ

ผมได้กล่าวไว้แล้วว่า ผู้ที่จะทำหน้าที่สืบสานกระแสสู่ออนาคตได้อย่างมั่นคงและเด่นชัดจริง ๆ นั้นจำเป็นต้องหยั่งรู้และตระหนักได้ถึงความสำคัญของอดีตอย่างลึกซึ้ง ซึ่งในทางปฏิบัติ-สิ่งดังกล่าวแล้วจะสารภาพความจริงให้ทราบคงต้องจับตาดูว่า แต่ละคนมีนิสัยสนใจเก็บรวบรวมสิ่งต่าง ๆ ซึ่งผ่านเข้ามาสู่ชีวิตประจำ...อย่างผู้รู้ถึงคุณค่าหรือไม่ และหากมองที่ห้องสมุดนี้โดยเฉพาะอย่างยิ่งสาระที่ปรากฏอยู่ภายใน มีคนซึ่งชีวิตเกี่ยวข้องกับผลประโยชน์จากกล้วยไม้ในอดีตไม่ว่าลักษณะใด ให้ความสำคัญสนับสนุนร่วมนำเสนอสู่ประโยชน์เพื่อการสร้างสรรค์ต่อไปในอนาคตมากน้อยแค่ไหน

ดังได้กล่าวแล้วว่าในห้องสมุดดังกล่าว คงไม่ใช่เพียงหนังสือหรือสิ่งพิมพ์ซึ่งมีภาพและข้อเขียนเกี่ยวกับกล้วยไม้เท่านั้น เพราะเรื่องกล้วยไม้หากมองบนพื้นฐานทรรศนะของผมเองมันก็เป็นเรื่องของคน แม้แทบทุกครั้งที่ได้รับเชิญไปร่วมประชุมและเป็นวิทยากรบรรยาย จากระดับโลกถึงระดับภูมิภาคหรือแม้ระดับชาติซึ่งจัดขึ้นในประเทศต่าง ๆ มักมีการนำเอาของที่ระลึกซึ่งอยู่บนพื้นฐานวัฒนธรรมท้องถิ่นออกมาแจกเผยแพร่ ผมจะเก็บรวบรวมเอาไว้ด้วย

ดังนั้นจากภาพพจน์ซึ่งคนไทยหลายต่อหลายคนมักมองว่า เพราะผมสอนให้คนรู้จักกล้วยไม้ ปลูกกล้วยไม้เป็นและผสมกล้วยไม้ได้ จึงทำให้วงการกล้วยไม้พัฒนาขึ้นมาได้ คงเป็นการมองภาพเพียงที่ผิว เพราะจริง ๆ แล้ว มุ่งที่ประโยชน์สุขของเพื่อนมนุษย์เป็นสิ่งสำคัญที่สุด

ในเมื่อพื้นฐานและเป้าหมายจริงอยู่ที่มนุษยธรรม และตระหนักดีว่า มนุษย์ที่เกิดมาจำเป็นต้องอยู่ร่วมกันบนพื้นฐานบรรยากาศที่มีสถานดีสุข กล้วยไม้จึงถูกใช้เป็นสื่อเพื่อการเรียนรู้เรื่องราวต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับ ความจริงของชีวิตคนซึ่งมากหน้าหลายตาและหลากหลาย

วารสารวิทยบริการ
ปีที่ 5 ฉบับที่ 3 กันยายน-ธันวาคม 2537

ห้องสมุดกล้วยไม้
ระพี ลาศรี

หลายความคิดอย่างไม่เลือกชาติภาษา เพื่อมุ่งเจาะลึกลงถึงแก่นแท้ของสิ่งซึ่งเป็นเหตุและผล ดังที่ได้ประกาศปณิธานไว้เป็นช่วง ๆ มาแต่เริ่มแรกของการจัดงานนี้ว่า จะขอมุ่งทำงานให้มีการใช้กล้วยไม้เป็นสื่อ สร้างความสัมพันธ์และความเข้าใจดีต่อกันและกัน ของคนทั้งหลาย ซึ่งใช้ชีวิตปะปนกันอยู่อย่างปราศจากการแบ่งแยก และมุ่งปฏิบัติจากใจอย่างจริงจัง ซึ่งจากช่วงเวลาที่ผ่านมา ได้ทำให้เกิดความรู้สึกลึกซึ้งยิ่งขึ้นเรื่อย ๆ ว่า เป็นสิ่งท้าทายต่อการหยั่งรู้ถึง สัจธรรมได้อย่างลึกซึ้ง

ในห้องสมุดแห่งนี้จึงหาใช่มีเพียงหนังสือเรื่องราวเกี่ยวกับกล้วยไม้ดังเช่นที่มีบางคนมอง และคิดกันอย่างง่าย ๆ หากยังมีบทความข้อเขียน ที่เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับปัญหาสังคม การศึกษา วัฒนธรรมและปรัชญาชีวิต อีกทั้งมีโอกาสนพบหนังสือจากหลายชาติหลายภาษา เช่น ภาษาจีน ญี่ปุ่น อังกฤษ เยอรมัน มาเลย์ และอินเดีย ซึ่งเริ่มจากหนังสือกล้วยไม้เป็น สมมติฐานก่อนอื่น แม้จากกรอบดังกล่าวก็มีคนในต่างประเทศส่งมาให้พร้อมด้วยลายเซ็นเป็น ครั้งคราว ถัดมาอีกช่วงหนึ่งก็มีคนส่งหนังสือเกี่ยวกับธรรมชาติ สังคมและชีวิต ตลอดจนแนวคิด ในการพัฒนาสิ่งแวดล้อม มามอบให้อย่างไม่ขาดสาย ทั้งจากที่เคยและไม่เคยสัมผัสกันและกัน เป็นการส่วนตัวมาก่อน

ยิ่งทำงานอย่างซื่อสัตย์อยู่กับแนวคิดความเชื่อบนพื้นฐานตนเองมานาน ดูจะทำให้มองเห็นคุณค่าของสิ่งต่าง ๆ ได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น และเห็นว่า ฐานของสิ่งที่มีคุณค่าเป็นสิ่งอิสระ หาใช่ผูกติดอยู่กับปริมาณและมูลค่าไม่ บางคนเข้าไปเห็นบรรยากาศในห้องทำงานส่วนตัวของที่บ้านปรารถนาว่าเก็บกระทั่งกวางตัวเครื่องบินและบัตรผ่านขึ้นเครื่องขณะเดินทางไปงานในที่ต่าง ๆ และไม่เพียงเท่านั้น หลายต่อหลายชิ้นหากพลิกดูด้านหลังจะพบบันทึกซึ่งเขียนไว้ว่าไปงานอะไรที่ไหน และไประหว่างเดินทางได้พบกับใครที่น่าสนใจ บ้านอยู่ที่ไหนและพูดคุยกันด้วย ประเด็นสำคัญอะไรบ้าง บางครั้งก็พบกับลูกศิษย์เก่า ๆ ที่เข้ามาหา ซึ่งครูย่อมจำได้ไม่ทั่วถึง เพราะมีจำนวนมาก ผมจะจดลงไว้ว่าใครทำงานที่ไหน เมื่อกลับมาถึงบ้านจะถ่ายลงบันทึกไว้ในสมุดรายชื่อและที่อยู่ของศิษย์ เพื่อติดตามทุกข์สุข บางครั้งก็ส่งบทความข้อเขียนไปให้เป็นกำลังใจแก่การทำงานและชี้แนะแนวทางในการแก้ปัญหาต่าง ๆ

ในห้องสมุดของผม อีกมุมหนึ่งจะมีทะเบียนรายชื่อและที่อยู่ของคนที่ตนเองสนใจแยกไว้เป็นเล่ม ๆ เช่นศิษย์เก่า ๆ นักวิชาการ สื่อมวลชน อาสาสมัครอิสระ บุคคลทั่วไปที่เข้ามาปรึกษาหาความรู้ และผู้ที่เกี่ยวข้องกับต้นไม้ และเพื่อนต่างประเทศซึ่งก็แยกไว้เป็นเล่ม ๆ ในแต่ละประเทศด้วย นอกจากนั้นอาจมีบันทึกช่วยจำพ่วงท้ายไว้ว่า พบกันที่ไหน มีสิ่งใดที่น่าสนใจ หากเป็นรายซึ่งมีการติดต่อกันอย่างต่อเนื่องกันมานานพอสมควร ก็จะรวบรวมไว้เป็นแฟ้มโดยเฉพาะ แม้ในระหว่างทำงานอยู่ในสถาบันการศึกษา ก็มีการทำการ์ดประจำตัวลูกศิษย์ซึ่งตนเองสนใจติดตามอย่างใกล้ชิด ทำไว้เป็นการส่วนตัว ยิ่งพบว่าเป็นคนมีปัญหาส่วนตัว

ซึ่งนอกจากติดตามประทับประคองให้ความสนใจเป็นพิเศษ แม้หลังจบการศึกษาไปแล้ว ก็ยังคงติดตามต่อไปจนแน่ใจว่าสามารถยืนอยู่บนลำแข้งตนเองได้ และไม่เห็นด้วยกับคำกล่าวที่ว่า ครูเปรียบเหมือนเรือจ้าง แต่นิยมในอุดมการณ์อย่างเด่นชัดว่า ผู้ใหญ่ต้องเข้าถึงเด็ก ทำให้ตัวเองมีความสุขอยู่กับการทำงานบนพื้นฐานดังกล่าว

ผมพบว่าตัวเองได้รับเชิญไปเป็นวิทยากรบรรยายและร่วมกิจกรรมการแสดงพรรณไม้ในประเทศต่าง ๆ แทบจะทั่วโลก ยิ่งในช่วงหลังยิ่งถี่ขึ้นถึงปีละหลายครั้ง ในแต่ละรายการติดต่อกระทำอย่างเป็นขั้นตอน แต่ก็ถือหลักว่า ถ้าหากไม่เชิญมาเอง ผมจะไม่เสนอตัวเข้าไปก่อน ในประเด็นนี้หาใช่ว่าจะหยิ่งยะโสหรือถือตัวไม่ หากด้วยเหตุผลที่ว่า คนอื่นต้องเป็นฝ่ายมองและต้องการเราเพื่อให้แน่ใจว่าสิ่งซึ่งเราไปแสดงออกนั้นเขาสามารถรับได้ และเมื่อไปถึง เราจะแสดงออกอย่างชัดเจนอยู่บนฐานความเป็นตัวของตัวเอง ซึ่งประเด็นนี้ได้นำมาใช้เป็นหลักปฏิบัติทั้งในและต่างประเทศมาโดยตลอดเอกสารติดต่อทุกเรื่องจะได้รับการเก็บไว้เป็นราย ๆ โดยที่แยกไว้เป็นแฟ้ม ๆ

ในช่วงกลาง ๆ ของชีวิตงานที่ได้ทุ่มเทให้กับการพัฒนางานกล้วยไม้ไทยโดยมีเป้าหมายเน้นอยู่กับมนุษยธรรมกับคานาดีสุข ทุก ๆ เรื่องของปัญหาที่ทำให้ติดขัด กับชีวิตและงานซึ่งมีการต่อสู้อย่างไม่ยอมหือถอยโดยที่มั่นคงอยู่กับหลักการและสิ่งซึ่งเชื่อว่าเป็นเหตุผลซึ่งทำให้มีโอกาสรู้ถึงเงื่อนไขที่เป็นปัญหาสำคัญ จากการจัดการศึกษา วัฒนธรรม สังคม วัฒนธรรมและประเพณี รวมถึงสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติ จะได้รับการเก็บไว้ โดยมีความหวังอยู่ที่ชนรุ่นหลัง

ผมเริ่มรู้สึกได้ว่า หากเรายังคงวนเวียนค้นหาเงื่อนไขต่าง ๆ และมุ่งแก้ไขอยู่เพียงในกรอบซึ่งมีกล้วยไม้สะท้อนภาพให้เห็นโดยตรง น่าจะทำให้ชีวิตตนเองแทบทั้งหมดเท่าที่ผ่านพ้นมาแล้วต้องสูญเสียทั้งเวลาและทุกสิ่งทุกอย่าง เนื่องจากปัญหาของสิ่งเหล่านี้อยู่ในพื้นฐานทั่วไปของสังคม หากตนเองไม่สืบสานขอบข่ายการทำงานและแก้ปัญหาลงไปถึง วงการกล้วยไม้ไทยก็คงไปไหนได้ไม่ไกลแน่ แม้การออกมามีส่วนร่วมกับวงนอกอาจเป็นผลต่อเมื่อเราตายไปแล้ว ก็ยังรู้สึกว่าได้ทำแล้วทุกสิ่งทุกอย่างเท่าที่มีโอกาสทำได้อย่างดีที่สุด และคิดไม่ได้แม้แต่ว่า จะต้องเห็นผลก่อนตาย อย่างเช่นที่มีบางคนมักนำมาอ้าง เพื่อไม่ต้องการทำ

หลังจากที่ผมปรับเปลี่ยนตัวเองจนกระทั่งออกมามีบทบาทภายนอกกรอบกว้างขวางมากขึ้น ทั้ง ๆ ที่บทบาทภายในก็ไม่ได้ละทิ้งหากทำในระดับที่กว้างขวางมากขึ้น กลับมีคนทั่วไปแม้ในแวดวงวิชาการ รวมทั้งบรรดาศิษย์บางคนซึ่งเคยได้รับข้อมูลความรู้เรื่องกล้วยไม้ไปใช้ประโยชน์ เริ่มมองด้วยความรู้สึกที่ว่า ผมออกไปทำอะไรนอกเรื่องนอกราว ถึงกับมีคนเอ่ยปากถามเป็นคราวว่า ยังทำเรื่องกล้วยไม้อยู่หรือเปล่า แม้คนในแวดวงวิชาการเกษตรเองบางคนก็ยังเอ่ยปากว่า ผมเปลี่ยนไปจากเดิมหมดแล้ว จึงทำให้มองเห็นเด่นชัดยิ่งขึ้นถึงปัญหาที่แฝงอยู่

ในรากฐานการศึกษาของคนไทยจำนวนมาก ที่ยึดติดอยู่กับรูปแบบอย่างลึกซึ้ง ทำให้ต้องสูญเสียพลังทั้งในด้านอนุรักษ์และพัฒนาอย่างสำคัญ

หลังจากที่ได้ยินได้ฟัง ตนเองก็ไม่ได้ชี้แจงแสดงเหตุและผลอะไรนักเพราะรู้สึกว่าคุณที่มองว่าผมทำอะไรนอกเรื่องก็ดี ผมเปลี่ยนไปหมดแล้วก็ดี ล้วนเป็นธรรมชาติของแต่ละคน ที่ไม่อาจมองเห็นสภาพของการเรียนรู้ในวิถีชีวิตตนเอง ซึ่งโดยสังขรณ์ควรมีการเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านที่เป็นรากฐานและในด้านซึ่งมุ่งไปข้างหน้าอย่างเชื่อมโยงถึงซึ่งกันและกัน จากสิ่งอันเป็นอดีตถึงปัจจุบัน เพื่ออนาคตที่มีความมั่นคงยิ่งขึ้นไม่ว่าในด้านตนเองและการทำงาน เพราะการสะท้อนภาพความรู้สึกที่ปิดตัวเอง แม้จะชี้แจงแสดงเหตุก็คงรับไม่ได้อยู่ดี นั่นแหละ

แต่แล้วก็พบว่ามีคนอีกกลุ่มหนึ่งซึ่งมิได้มีผลประโยชน์ในด้านวัตถุหรือสนใจกล้วยไม้โดยตรง สามารถรับและเข้าใจถึง และให้ความสนใจติดตามผลงานตลอดจนแนวคิดและวิถีทางปฏิบัติอย่างใกล้ชิด ทำให้เข้าใจได้ชัดเจนถึงความหมายของคำว่า เทคโนโลยี ซึ่งหมายถึงถึงคนซึ่งมีรากฐานยึดติดอยู่กับด้านที่เป็นรูปแบบของเทคโนโลยี โดยที่หากว่า การจัดการศึกษาเพื่อสาธารณชน ไม่สามารถคลี่คลายเงื่อนไขปมดังกล่าวได้ แต่ปล่อยให้มีโอกาสพัฒนาตัวเองลึกซึ้งและกว้างขวางออกไปเป็นคนส่วนใหญ่มากขึ้น ความหวังที่จะได้เห็นสังคมไทยพัฒนาตนเองไปสู่ความดีงามและความเจริญก้าวหน้าอย่างแท้จริง

ดังนั้นในช่วงหลัง ๆ นอกจากผมจะทำงานด้านกล้วยไม้ในระดับที่ลึกซึ้งกว่าเพียงการสอนให้คนรู้จักต้นและดอกกล้วยไม้และการปลูก ปฏิบัติและการพัฒนาพันธุ์แล้ว ยังมี การขยายขอบข่ายและลงรากลึกซึ้ง เช่นการเสนอแนวทางของการต่อสู้เพื่ออิสรภาพของวงการกล้วยไม้ด้วย เนื่องจากมองเห็นภาพที่พื้นฐานว่า หากชาติสิ่งดังกล่าวแล้ว การจะใช้กล้วยไม้เป็นสื่อเพื่อนำมนุษย์ที่อยู่ร่วมกันไปสู่ความสุขและความสงบอย่างแท้จริง ย่อมเป็นไปได้

ดังนั้นในการกระแสการเผยแพร่ความรู้ทางเทคโนโลยี ผมจึงไม่ได้เน้นที่ตัวบุคคลซึ่งมีโอกาสนำไปสู่สภาวะของความเป็นพรรคพวก เนื่องจากตระหนักดีอยู่แล้วว่า หากยังเน้นตรงนี้ก็เท่ากับยิ่งสร้างปัญหาให้แก่อนาคตของสังคมมากขึ้น แม้อีกด้านหนึ่งจะทำให้รู้สึกว่าการมอบบุคคลผู้ได้รับการฝึกอบรมมาให้เป็นนักวิชาการเป็นจำนวนไม่น้อยสะท้อนภาพให้เห็นถึงการมองข้ามสังขรณ์ดังกล่าว ซึ่งควรถือเป็นพื้นฐานของการถ่ายทอดเทคโนโลยีเพื่อการสร้างสรรค์ที่แท้จริง

ยิ่งไปกว่านั้น หลังจากที่ได้ปฏิบัติอย่างแน่วแน่อยู่กับอุดมการณ์ก็ยิ่งพบว่า ตามสภาพที่เป็นจริงของผลงานที่ปรากฏ คนจากทุกแง่มุมที่นำชีวิตตัวเองเข้ามาเกี่ยวข้องกับกล้วยไม้ ส่วนใหญ่หวังที่จะใช้กล้วยไม้เป็นสิ่งสร้างประโยชน์ในด้านวัตถุแก่ตัวเองและพรรคพวกเพียงด้านเดียว ทำให้กระแสเสริมสร้างรากฐานซึ่งเน้นที่จิตใจเพื่อหวังให้ผลทางเศรษฐกิจมีความมั่นคงยั่งยืน กลับได้รับแรงต่อต้านซึ่งปรากฏอยู่ในระบบลึก ๆ ให้รู้สึกได้

อนึ่ง เมื่อนำมาพิจารณาวิเคราะห์ ทำให้รู้สึกว่าการกลุ่มนี้มีได้ต่อต้านงานกล้วยไม้ หากต่อต้านกระแสซึ่งพวกเขาไม่พึงประสงค์จะเห็นการกระจายรายได้ไปสู่ความชอบธรรมเพราะขัดกับเป้าหมายซึ่งเขาทั้งหลายกำลังต้องการจะใช้กล้วยไม้เป็นเครื่องมือ ในขณะที่เรากำลังวางแผนและดำเนินงานเพื่อปูพื้นฐานทั้งด้านกว้างและลึกดังได้กล่าวมาแล้วเป็นช่วง ๆ ตั้งแต่เริ่มแรก แม้ในข้อเขียนอื่น ๆ ซึ่งได้เขียนขึ้นในโอกาสต่าง ๆ ไม่ว่าจะเกี่ยวข้องกับเรื่องการศึกษา สังคม วัฒนธรรม การเมือง เศรษฐกิจ รวมถึงธรรมชาติกับสิ่งแวดล้อมอันถือเป็นพื้นฐานของทุก ๆ เรื่อง แม้ในบทความเหล่านั้นอาจไม่ปรากฏออกมาเป็นรูปแบบของกล้วยไม้ชัด ๆ ก็ตาม

ดังที่มักมีคนถามในช่วงหลัง ๆ ว่า ผมเรียนรู้เรื่องของวัฒนธรรม การศึกษา สังคม ชีวิต และธรรมชาติกับสิ่งแวดล้อมและการอนุรักษ์ กับปรัชญา ที่นำมาใช้ประโยชน์ในเรื่องต่าง ๆ มาจากที่ไหน ซึ่งผมก็ตอบไปอย่างสั้น ๆ ว่า จากโรงเรียนของคนในวงการกล้วยไม้ทุกรูปลักษณะ ซึ่งหากผู้ฟังรับไปคิดได้ น่าจะมองเห็นอะไร ๆ ที่เติมไปด้วยคุณค่าแก่ตนเองได้ทุก ๆ เรื่อง

กับอีกสิ่งหนึ่งในช่วงหลัง ๆ ของชีวิต ผมได้รับเชิญไปบรรยายพิเศษและร่วมอภิปรายภายในประเทศอย่างกว้างขวาง ไม่ว่าในสถาบันการศึกษาของรัฐ ของเอกชน หน่วยงานราชการต่าง ๆ และกลุ่มงานอาสาสมัคร และหัวข้อการบรรยายก็ได้รับการกำหนดจากฝ่ายที่เชิญอย่างหลากหลาย ซึ่งส่วนใหญ่ไม่ใช่เรื่องกล้วยไม้ หากเน้นอยู่บนฐานจริยธรรมและชีวิตซึ่งเกี่ยวข้องกับงาน ตลอดจนประเด็นปัญหาตั้งแต่ลุ่มกกำลังให้ความสนใจ ซึ่งจริง ๆ แล้วสิ่งเหล่านี้ได้รับการนำมาใช้เพื่อพัฒนางานกล้วยไม้มาแล้วตั้งแต่เริ่มแรก

สำหรับผม คงขอสารภาพว่า ตัวเองเรียนรู้เรื่องต่าง ๆ ดังกล่าวแล้ว จากของจริงทั้งสิ้น เช่นเดียวกันกับชีวิตซึ่งไม่ได้เรียนวิชากล้วยไม้มาจากในโรงเรียนและมหาวิทยาลัย หากเรียนจากของจริงและลงมือปฏิบัติซึ่งต้องเดินทวนกระแส ทั้งที่เป็นค่านิยมและผลประโยชน์ในด้านรูปวัตถุ ซึ่งโดยสังขรณ์แล้วย่อมต้องเผชิญกับกระแสต่อต้านอย่างหนักหน่วงมาโดยตลอด

ภาพสะท้อนจากคำถามของคนทั่วไปเกี่ยวกับสิ่งซึ่งเพิ่งเล่ามานี้ ที่น่าสนใจนำมาขบคิดก็คือ มักมีผู้ถามว่า เขาเชิญผมไปบรรยายในเรื่องอะไร คงเป็นเรื่องกล้วยไม้ละกระมัง พอตอบว่าไม่ใช่ก็ทำให้รู้สึกงง ซึ่งคงไม่แตกต่างไปจากความรู้สึกของคนในกลุ่มซึ่งได้เคยกล่าวไว้แล้วในช่วงแรก ๆ ที่มองว่า ห้องสมุดนี้ก็คงมีแต่เรื่องกล้วยไม้ และคนที่มาพบอาจารย์ระพีก็คงได้แต่เรื่องกล้วยไม้ ซึ่งเป็นคนที่มีรากฐานตกอยู่ในสภาวะยึดติดรูปแบบดังได้กล่าวมาแล้ว

ส่วนการรับเชิญจากประเทศต่าง ๆ ให้ไปร่วมกิจกรรมและเป็นวิทยากรบรรยายปีละ

วารสารวิหยมบริการ
ปีที่ 6 ฉบับที่ 3 กันยายน-ธันวาคม 2537

ห้องสมุดกล้วยไม้
ระพี สาคริก

หลาย ๆ ครั้ง ซึ่งโดยทั่วไปมักเน้นหนักอยู่กับงานกล้วยไม้และไม้ดอกไม้ประดับ ทั้งนี้ในเมืองงานในประเทศสืบเนื่องมาจากใช้สิ่งนี้เป็นพื้นฐาน เมื่อมีผลกระจายออกไปสู่ภายนอกย่อมสะท้อนภาพซึ่งปรากฏออกมาโดยตรง หากในด้านพื้นฐานย่อมเปลี่ยนไปสู่อีกด้านหนึ่ง ทั้งนี้และทั้งนั้นถือเป็นสังขรณ์เนื่องจากทั้งสองด้านมีเงื่อนไขภายในพื้นฐานแตกต่างกันจึงทำให้มีเหตุและผลสนองและรับกันอยู่ และให้การเรียนรู้ได้อย่างลึกซึ้ง สำหรับบุคคลผู้ซึ่งรากฐานตนเองมีการชำระล้างภาวะยึดติดให้ลดน้อยลง และสนใจคิดค้นเพื่อหาสังขรณ์

ในด้านเศรษฐกิจและการค้า การรับเชิญไปบรรยายในประเทศต่าง ๆ โดยที่ฝ่ายเชิญได้แสดงความต้องการ และฝ่ายที่รับเชิญมีรากฐานจิตใจที่เปิดกว้าง ย่อมมีโอกาสที่จะได้รับข้อมูลซึ่งเป็นความจริงหรืออีกนัยหนึ่งอาจเรียกว่า เข้าถึงแก่นอย่างลึกซึ้ง กับอีกด้านหนึ่งเนื้อหาสาระในการบรรยายซึ่งทำให้เห็นจริงเห็นจังได้ ย่อมช่วยให้เกิดความศรัทธาขึ้น ในกระแสที่เชื่อมโยงถึงกัน

เมื่อมีการนำไปเผยแพร่สู่ด้านหนึ่งบนรากฐานที่มีใจเป็นกลาง เมื่อกลับมาที่ย่อมมีการนำเอาสิ่งซึ่งไปพบเห็นกลับมาเผยแพร่ ทั้งผ่านการพูดการเขียน แม้รายการโทรทัศน์และวิทยุผู้คนที่ต้องถิ่นให้ได้รับทราบและนำไปพิจารณาปรับการผลิตและการจัดการ ให้สอดคล้องกันกับข้อมูลที่ได้รับมาจากสิ่งซึ่งเป็นจริง

แต่ในอีกด้านหนึ่งก็พบกับปัญหา โดยที่มีบางคนแสดงออกมาแล้วให้ตีความได้ว่า มีการสร้างฐานผลประโยชน์ไว้เพื่อตัวเอง แม้อาจมีการรวมกลุ่มก็จะพบกับภาพของการรวมคนซึ่งเป็นพรรคพวกเพื่อไว้ใช้พื้นฐาน มีการกล่าวว่า ไม่เห็นจะต้องออกไปให้ความร่วมมือแก่ใครภายนอกประเทศเพราะของเรามีมันดีอยู่แล้ว ถ้าใครอยากได้ก็ต้องวิ่งเข้ามาหาเอง ซึ่งธรรมชาติของคนลักษณะนี้ แม้จะได้รับบริการข้อมูลไปจากพื้นฐานการพัฒนาซึ่งกระทำขึ้นมาเพื่อส่วนรวมย่อมมองไม่เห็น นอกจากนำข้อมูลไปใช้ประโยชน์เพียงด้านเดียว จึงไม่มีการคำนึงถึงหน้าที่อันควรจะมีต่อสิ่งซึ่งตนเองได้รับมาแล้ว

สิ่งที่กล่าวมาแล้วนี้ ผู้เขียนไม่ได้มุ่งที่จะตำหนิบุคคลใดหรือคณะใดเป็นการส่วนตัว เพราะได้กล่าวไว้อย่างชัดเจนแล้วว่า ตนเองไม่ได้มองปัญหาต่าง ๆ อย่างนำไปผูกติดไว้กับตัวบุคคล หากทำให้เชื่อว่า นี่คือเงื่อนไขที่เป็นปัญหาแฝงอยู่ในรากฐานของคนในสังคมไทย ทำให้เกิดข้อจำกัดในการพัฒนาซึ่งไม่เพียงเรื่องกล้วยไม้เท่านั้น แม้พบได้ในทุก ๆ เรื่อง หากแต่ละเรื่องมีพื้นฐานการพัฒนาที่เกิดจากอุดมการณ์จริง ๆ และมุ่งเน้นการกระจายโอกาสและรายได้ไปสู่คนในระดับล่างซึ่งยังคงอยู่ในสภาพซึ่งโอกาสชีวิตได้รับการปิดกั้นไว้ด้วยโครงสร้างและระบบที่เป็นมาแล้วจนเกิดมีปัญหารุนแรงยิ่งขึ้นเรื่อย ๆ

ใน ห้องสมุดกล้วยไม้ "ระพี สาคริก" จึงมีการเก็บรวบรวมข้อเขียนซึ่งสะท้อนแง่คิดและบันทึกเหตุการณ์ต่าง ๆ เข้าไว้ในแฟ้ม และจัดไว้อย่างเป็นระบบบนพื้นฐานปรัชญา

และตามขั้นตอนของการทำงาน เช่นเพิ่มเกี่ยวกับเรื่องราวการต่อสู้กับอำนาจของคนในกลุ่มที่เข้าไปเป็นรัฐบาลซึ่งตกเป็นเครื่องมือของชนต่างชาติ ที่วางแผนเข้ามาจัดรอนทำให้วงการกล้วยไม้ไทยสูญเสียผลประโยชน์ที่เกิดจากท้องถิ่นในช่วงปี พ.ศ. 2530 กับเพิ่มรวบรวมเรื่องราวเกี่ยวกับพฤติกรรมชนต่างชาติที่เข้ามาปิดกั้นสิทธิในการค้ากล้วยไม้ของคนไทยโดยมุ่งที่พันธุ์ไม้ป่าอันถือเป็นทรัพยากรพื้นฐาน โดยอ้างว่าเพื่อต้องการอนุรักษ์พันธุ์ไม้ที่หายาก จนถึงขั้นตั้งหลอกทั้งบีบบังคับให้คนไทยต้องออกกฎหมายและใช้อำนาจปิดกั้นคนไทยด้วยกันเอง ในระดับล่าง ๆ จนเป็นผลสำเร็จ ยิ่งไปกว่านั้นยังไม่พอใจ มีการสานต่อจนถึงขั้นปิดกั้นสิทธิและเสรีภาพในการใช้ทรัพยากรของท้องถิ่น โดยให้มีการสร้างระบบที่มีข้อจำกัด เพื่อหวังประโยชน์จากความเสื่อมล้ำภายในโครงสร้างเศรษฐกิจซึ่งเป็นพื้นฐานอยู่แล้ว ให้เป็นประโยชน์แก่พวกเขาด้วย

คือการกำหนดให้มีอนุสัญญาระหว่างประเทศเกี่ยวกับความหลากหลายทางชีวภาพ ซึ่งขั้นตอนต่อไปก็คือ การออกพระราชบัญญัติสิทธิบัตรพันธุ์พืช ซึ่งหากมองที่โครงสร้างของสังคมและเศรษฐกิจระดับโลก และมองให้ถึงกระแสที่อยู่ภายใน จะพบว่าใครเป็นฝ่ายที่มีอิทธิพลเหนือกว่า และเมื่อสิ่งดังกล่าวถูกนำมาใช้เป็นอาวุธทางเศรษฐกิจ ประเทศและคนซึ่งตกอยู่ในสถานะที่ด้อยกว่า ย่อมถูกทำร้ายได้อย่างลึกซึ้ง

แม้หลายคนในวงการกล้วยไม้เอง ซึ่งหากมองภาพเพียงปัจจุบันก็คือ ผู้ซึ่งได้รับประโยชน์ส่วนตัวอยู่แล้ว หลังจากมีการบีบบังคับออกกฎหมายบังคับคนชาติเดียวกันสำเร็จจึงเปิดให้ทำการค้าขายได้ ก็ยังคงกล่าวในเชิงชื่นชมว่า ชาติที่มีความกรุณาให้เราได้ค้าขายตามปกติเพียงปฏิบัติตามกฎระเบียบที่ประกาศออกมาเท่านั้น ซึ่งหากมองได้ลึกสักหน่อย ลักษณะของความรู้สึกนึกคิดเช่นนี้ย่อมอ่านได้ถึงสิ่งซึ่งอยู่ในรากฐานคือการหวังอยู่ไปเพียงเพื่อต้องการเงิน กับความรู้สึกที่ต้องการเอาตัวรอด และขาดอุดมการณ์ซึ่งถือเป็นพื้นฐานของความรับผิดชอบต่อส่วนรวมอย่างแท้จริง จึงทำให้สิ่งอันควรถือเป็นมรดกตกทอดสู่ชนรุ่นหลัง ต้องสูญเสียไปเพราะคนท้องถิ่นสูญเสียความรักความสนใจซึ่งควรได้รับการปลูกฝังจากสิ่งเหล่านี้

หากมีคนซึ่งมีรากฐานหยั่งรู้ได้ถึงคุณค่าอย่างลึกซึ้งคงคิดได้ว่า แม้จะเปิดโอกาสให้แต่หากมีเงื่อนไขเป็นสิ่งที่จำกัดสิทธิเสรีภาพปรากฏอยู่ในพื้นฐานชีวิต แม้จะต้องอดตายก็ยอมไม่ได้ คำว่า เราจะหลิ่วเพื่อแผ่นดินถิ่นเกิด จึงหาใช่เป็นสิ่งซึ่งมีกรอบจำกัดอยู่เพียงใช้กับทหารที่ถืออาวุธเท่านั้น ทั้งนี้และทั้งนั้น เนื่องจากสงครามอาวุธ ได้ปรับเปลี่ยนตัวเองมาถึงยุคที่เรียกกันว่า สงครามทางวัฒนธรรม การศึกษา และสังคม เพื่อหวังความได้เปรียบในด้านเศรษฐกิจ แล้วมิใช่หรือ

เพิ่มเรื่องราวความเป็นมาดังกล่าว แม้เพิ่มประวัติของการได้มาและการจัดงานประชุมกล้วยไม้โลกครั้งที่ 9 ซึ่งเป็นงานประชุมทางวิชาการระดับโลกครั้งแรกที่เข้ามาสู่ประเทศไทย

วารสารวิทยบริการ
ปีที่ 5 ฉบับที่ 3 กันยายน-ธันวาคม 2537

ห้องสมุดกล้วยไม้
ระพี สาคริก

และเพิ่มประวัติการริเริ่มงานประชุมกล้วยไม้ในระดับภูมิภาคของกลุ่มประเทศเอเชียและแปซิฟิก ซึ่งผมเป็นผู้ริเริ่มแนวคิดนี้ รวมทั้งมีโครงการสืบสานเหตุผลต่อมาเป็นช่วง ๆ ก็ได้รับการเก็บไว้อย่างเป็นระบบด้วย

ภาพถ่าย - จากกล้วยไม้ถึงสรรพสิ่งอื่น ๆ

ในช่วงซึ่งชีวิตผมยังเป็นเด็ก ระหว่างที่เรียนอยู่ชั้นมัธยม 1 ทั้งครูและเพื่อน ๆ มองว่าผมเป็นคนเรียนเก่งในด้านวิทยาศาสตร์ แต่อีกทางหนึ่ง ตัวเองก็รักและสนใจงานศิลปการเขียนภาพจนแทบจะกล่าวว่าเป็นชีวิตจิตใจเอาทีเดียว ระหว่างนั้น ครูเชียว คิวะเสน ซึ่งเป็นคนหนุ่มและเป็นครูประจำชั้น ชอบนำเอาภาพบุคคลสำคัญ ๆ ซึ่งครูเขียนด้วยสีชอล์คเป็นงานอดิเรก มาติดบนกระดานดำในชั้นเรียนเพื่อให้นักเรียนดูในช่วงเช้า ๆ ทำให้ผมใฝ่ฝัน และเมื่อกลับไปถึงบ้านก็จะนั่งเขียนภาพทำนองนั้น แต่ใช้ดินสอถ่ายสีดำ นั่งเขียนอย่างตั้งอกตั้งใจในยามว่างจากการเรียนซึ่งมีงานมาจากโรงเรียนด้วย

นอกจากนั้น ในตู้ไม้ซึ่งเก็บผลงานของพ่อตั้งแต่สมัยเป็นนักเรียน จนถึงออกทำงานแล้วในช่วงแรก ๆ ผมชอบค้นหาสิ่งต่าง ๆ ออกมานั่งพินิจพิจารณาอย่างตั้งอกตั้งใจ ก็ได้พบกับภาพเขียนลายเส้นที่ประณีตและละเอียดอ่อน เขียนโดยฝีมือของพ่อในสมัยที่ยังเป็นนักเรียน ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นภาพบรรยากาศในชนบท มันทำให้ตัวเองรู้สึกประทับใจและใฝ่ฝันที่จะเขียนในแนวดังกล่าวแล้วด้วย จนทำให้ในช่วงซึ่งเป็นวันหยุดเรียน หากไม่ปลูกต้นไม้ในบ้านก็มักเดินออกไปตามท้องไร้ท้องนา บางครั้งก็ไปนั่งลงตามริมแม่น้ำภายใต้ร่มไม้ใหญ่ นั่งเขียนภาพเล่น ถือเป็นความสุขอย่างหนึ่งในชีวิตเด็ก ๆ

ในช่วงนั้น ผมเริ่มต้นเรียนวิชาฟิสิกส์เช่นแสงและเสียง จึงมีความคิดและความใฝ่ฝันที่จะประดิษฐ์กล้องถ่ายรูป แม้ตัวเองยังไม่มีอะไรจะไปถึงตรงนั้น แต่ก็สร้างกล้องสีดำขึ้นมาโดยใช้หลักกล้องถ่ายภาพรูเข็ม เอากระจกฝ้าใส่ด้านหลังแล้วใช้ผ้าดำคลุมศีรษะ เมื่อมีโอกาสออกไปนั่งใต้ร่มไม้ตามท้องไร้ท้องนา หรือเดินเลาะตามริมน้ำซึ่งมีพรรณไม้ธรรมชาติเช่นดอกบัวกำลังบานสวยสดงดงาม นอกจากการนั่งเขียนภาพแล้ว บางครั้งก็นำเอากล้องรูเข็มที่ประดิษฐ์ขึ้น มาส่องดู ได้พบภาพทั้งต้นไม้ออกไม้ พื้นน้ำ-แผ่นฟ้าสีครามยามฤดูฝน รู้สึกจับจิตจับใจ ใฝ่ฝันไว้ว่าวันหนึ่งเมื่อมีความพร้อม จะต้องมีกล้องถ่ายรูปเอาไว้ถ่ายภาพตามจินตนาการของตัวเอง

จนกระทั่งอายุก้าวมาถึงช่วงที่เข้าโรงเรียนเตรียมวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ที่แม่โจ้ ซึ่งขณะนั้นยังมีสภาพแวดล้อมที่ใกล้เคียงกับธรรมชาติอยู่มาก โดยในด้านรูปวัตถุที่เกิดจากการกระทำของมนุษย์ เริ่มต้นจากหอฟัก ก็ยังใช้เปลือกไม้ไผ่ทุบแบน ๆ และมุงหลังคาด้วยใบตองตึง ซึ่ง

วารสารวิทยบริการ
ปีที่ 5 ฉบับที่ 3 กันยายน-ธันวาคม 2537

ห้องสมุดกล้วยไม้
ระพี สาคริก

เป็นไม้แห้งที่ร่วงหล่นลงมาจากต้นตามช่วงฤดูกาลและเป็นพันธุ์ไม้ป่าในท้องถิ่น คงยังไม่มีไฟฟ้าและน้ำประปาใช้ แม้มีใช้ป่าชุมชนมากจนเป็นกันทุกคน แต่มันก็ทำให้เราเริ่มรู้สึกว่าเป็นของธรรมชาติ ส่วนในด้านของธรรมชาติ ปรากฏว่ามีป่าเรียงรายอยู่โดยรอบไม่ว่าจะมองไปทางไหน กับมีบ่อน้ำที่ขุดเพื่อกักน้ำไว้ใช้ ซึ่งยิ่งมองนานไป ก็ยิ่งทำให้เกิดความรู้สึกเสมือนหนองน้ำธรรมชาติที่มีชีวิตชีวาด้วย กับมีลำห้วยซึ่งเรียกชื่อว่า ห้วยแม่ใจมีน้ำตลอดปีไหลผ่านใช้เป็นน้ำอาบและน้ำรดพืชผลไปในตัว

ผมได้พบกับ อาจารย์ประเทือง ประทีปเสน ซึ่งมิกกล้องถ่ายรูป Zeiss Ikon (Zeiss Ikon) ของเยอรมัน และจัดเป็นกล้องถ่ายภาพที่ดีที่สุดชนิดหนึ่ง อีกทั้งมีราคาแพงมาก แต่ในช่วงนั้นยังมีแต่กล้องที่ใช้ฟิล์มขนาด 120 มม. ท่านแฉ่งคงไม่ได้ใช้มันนอกจากเก็บไว้เฉย ๆ เกิดถูกอกถูกใจผมขึ้นมาไม่ทราบว่าเป็นเพราะเหตุใดจึงมอบให้ผมมาใช้และเก็บไว้ที่ผมตลอดอย่างไม่ถามถึงเอาเลย

แม้การเล่นกล้องถ่ายรูปจะต้องจับจ่ายใช้เงินค่อนข้างมากแม้เพียงค่าฟิล์มและค่าล้าง และผมเองก็ไม่ใช่ว่าจะมีเงิน แต่ลงได้ใจรักเสียอย่าง กับอีกด้านหนึ่ง ตัวเองก็ไม่มีนิสัยขี้อายด้วย จึงสู้ใส่เสื้อกางเกงขาด ๆ ซ่อมแล้วซ่อมอีกด้วยตัวเอง เพื่อเก็บสะสมเงินทองซึ่งพ่อส่งไปให้แม่ไม่มากนัก มาไว้ใช้จ่ายในเรื่องนี้ ซึ่งพื้นฐานผมเองจะทำได้ ทุกอย่างหากมีใจรักแม่จะต้องอดอดอยากสักแค่ไหน จึงไม่มีคำว่า ความจน หรือไม่มีเงิน ปรากฏออกมาจากปากเป็นอันขาด ผมจึงเริ่มชีวิตการถ่ายภาพขึ้นที่นั่น ... แต่ก็ยังคงให้ความสนใจเขียนภาพเป็นครั้งคราว ยิ่งเป็นงานจากการเรียนในชั้นจะมีการเขียนภาพประกอบคำอธิบายในบางเรื่องซึ่งคิดว่าเหมาะสมเพื่อประโยชน์ในการศึกษา

สภาพทั่ว ๆ ไปที่โรงเรียนเตรียมเกษตรศาสตร์แม่ใจ ยังคงมีป่าและภูเขาเป็นฉากหลังระหว่างช่วงบ่ายไปจนถึงเย็นและค่ำ ผมจะใช้เวลาว่างเดินด้อม ๆ มอง ๆ อยู่ตามหนองน้ำหรือตามพุ่มไม้ ยิ่งเป็นช่วงฤดูฝนซึ่งปรากฏว่า เมฆกับท้องฟ้าสีครามมีเส้นตัดระหว่างกันที่ชัดเจนมาก กับในขณะนั้นฟิล์มที่ใช้ก็ยังคงเป็นฟิล์มขาวดำ การใช้ฟิลเตอร์กรองแสงอย่างถูกต้องเพื่อสร้างภาพให้ตรงกับจินตนาการ จึงเป็นอีกสิ่งหนึ่งซึ่งท้าทายในการฝึกคิดและสร้างสมาธิในการทำงานได้เป็นอย่างดี

สิ่งซึ่งเล่ามาทั้งหมดน่าจะสรุปได้ในขั้นนี้ว่า ในพื้นฐานงานศิลปะของผม เริ่มต้นมาจากการเขียนภาพ ถัดมาจึงมีเทคโนโลยีเข้ามาผสมผสาน ทำให้เกิดกระแสเชื่อมโยงมาถึงการถ่ายภาพในภายหลัง

หลังจากจบการศึกษาที่แม่ใจและคืนกล้องถ่ายรูปให้อาจารย์ ๆ ไปแล้ว ตัวเองก็ว่างเว้นจากงานนี้มานานพอสมควร ในขณะที่มาศึกษาต่อปริญญาโทมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์อีก 5 ปี ไม่ได้จับต้องกล้องถ่ายรูปอีกเพราะไม่มีความพร้อม จนกระทั่งจบการศึกษาและสมัคร

ใจออกไปทำงานที่แม่ใจอีกครั้งหนึ่งก็เริ่มมีคนนำกล้องถ่ายรูปมาให้ใช้อีก แต่คุณภาพเทียบกับกล้องซึ่งเคยใช้ในสมัยเป็นนักเรียนเตรียมไม่ได้เลย แต่ก็พบว่าพอใช้ได้ ทำให้รู้ว่า มันไม่ได้ขึ้นอยู่กับกล้องทั้งหมด หากขึ้นอยู่กับความมั่นใจที่มีอยู่ในจิตวิญญาณตัวเองมากกว่า

ในช่วงนี้ผมมุ่งลงทำงานกับพื้นดินร่วมกับคนงานอย่างใกล้ชิดสนิทสนมเช่นเพื่อนทางใจ กับอีกด้านหนึ่งก็เริ่มใช้เวลาว่างในช่วงเย็นและค่ำค้นคว้าเรื่องกล้วยไม้อย่างฝังจิตฝังใจ งานถ่ายรูปจึงเน้นมาที่การทำผลงานการค้นคว้าวิจัยอย่างเป็นขั้นตอน และมีการนำผลงานออกเผยแพร่โดยมีภาพถ่ายประกอบคำอธิบายอย่างชัดเจน ดังที่ปรากฏข้อมูลอยู่ในหนังสือพิมพ์กสิกรรมของทางราชการในช่วงนั้น ซึ่งเป็นผลงานวิจัยเกี่ยวกับพืชผัก ยาสูบ และแตงโมพันธุ์ต่าง ๆ

ผมถูกสั่งให้ย้ายกลับเข้ากรุงเทพฯ และมาทำงานค้นคว้าวิจัยเรื่องข้าวเพื่อปูพื้นฐานให้กับโครงการผลิตอาหารขององค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติประมาณปี พ.ศ. 2493 ถึง 2494 ได้มาจับงานถ่ายภาพอีกครั้งหนึ่งและกระทำค่อนข้างจริงจังมากขึ้น ซึ่งในช่วงนั้น มีบัณฑิตที่จบมหาวิทยาลัยรุ่นน้องคนหนึ่งคือ คุณณฤตม บุญหลง ได้นำกล้องถ่ายภาพขนาดฟิล์ม 35 ม.ม. ยี่ห้อ CONTAX ซึ่งก็เป็นกล้อง ไซส์อีคอน ทำในเยอรมัน จัดว่าเป็นกล้องขนาด 35 ม.ม. ชั้นเยี่ยมชนิดหนึ่งมาให้ยืมใช้

คำว่ากล้องชั้นเยี่ยมในสมัยนั้น คงไม่ใช่กล้องที่มีอุปกรณ์อัดโนมัตเต็มไปหมด แต่หมายความถึงความคมของเลนส์ซึ่งหวังว่าจะช่วยให้การถ่ายภาพ ได้คมและชัด กับมีความลึกของสิ่งซึ่งปรากฏเป็นภาพให้สามารถนำมาใช้ปฏิบัติให้เป็นไปตามที่ปรารถนากับความแข็งแรงทนทานของจักรกลของกล้อง ซึ่งนับเป็นพื้นฐานสำคัญกว่าสิ่งอื่น ๆ

ประมาณปี พ.ศ. 2495 คุณสุวรรณ เผ่าช่างทอง บัณฑิตรุ่นน้องซึ่งในสมัยที่ผมเรียนอยู่ใหม่วิทยาลัยและเป็นหัวหน้าหอ เคยเป็นลูกหอผมมา 3 ปีเต็ม ๆ เมื่อมาทำงานก็มาทำอยู่กับผมอีก ได้เข้ามาให้ความสนใจเรื่องการถ่ายรูป ในช่วงนั้นอยู่ระหว่างสงครามเกาหลี เหนือ-เกาหลีใต้ ซึ่งประเทศไทยส่งทหารไปร่วมรบในกลุ่มสหประชาชาติ ได้มาอาสาให้ผมฝากซื้อกล้องถ่ายรูป CONTAX 2A จากบริการในหน่วยทหารสหประชาชาติ ซึ่งซื้อได้ในราคาประมาณ 3,500 บาท โดยที่ราคาในท้องตลาดประมาณ 7,000 บาท เพราะลำพังผมเองเงินเดือนเพียงไม่ถึง 1,000 บาท หากจะซื้อราคาตลาดก็คงไม่สามารถซื้อได้แน่นอน ในที่สุดผมก็มีกล้องถ่ายรูปชั้นดีมีคุณภาพ นำมาใช้งาน

ในช่วงปี พ.ศ. 2495 เป็นต้นมา ผมยังคงถ่ายภาพชาวตา เพราะในขณะนั้นฟิล์มสียังไม่มียี่ห้อออกเผยแพร่ในท้องตลาด หากจะหาซื้อก็มีราคาแพงมากและหาได้ยากด้วย ผมยังคงถ่ายภาพของจริงและสิ่งซึ่งจำลองขึ้นมาจากจินตนาการของตัวเอง และสนใจนำเอาภาพซึ่งถ่ายจากธรรมชาติที่ดี สิ่งซึ่งจำลองขึ้นมาที่ดี มาลงสีให้คล้ายคลึงกันกับธรรมชาติ โดยเหตุที่ศึกษา

วารสารวิทยบริการ
ปีที่ 6 ฉบับที่ 3 กันยายน-ธันวาคม 2537

ห้องสมุดกล้วยไม้
ระพี สาคริก

จากร้านรับจ้างถ่ายรูปซึ่งมีการรับจ้างลงสีด้วย ผมยังคงสนใจถ่ายรูปธรรมชาติและชีวิตต่อมาอีกกระยะหนึ่ง ประมาณ ปี พ.ศ. 2497-98 จึงได้มีการนำเอาภาพสไลด์สีมาใช้งานและเริ่มสนใจการถ่ายภาพในแนวนี้ แต่ก็ยังไม่ทิ้งการถ่ายภาพขาวดำ

ในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2508 เป็นปีซึ่งผมออกสำรวจกล้วยไม้ในป่าบ่อยมาก โดยที่มีการวางแผนเดินทางเป็นระยะ ๆ และครอบคลุมพื้นที่สำคัญ ๆ สานกันทั่วประเทศ ร่วมกับศาสตราจารย์แฮร์ยูกิ คาโมโมโต้ ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญในด้านพันธุศาสตร์กล้วยไม้ของฮาวาย ที่เข้ามาร่วมทำงานค้นคว้าวิจัยพืชสวนกับเราในมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เช่นการออกสำรวจกล้วยไม้ป่าในเขตจังหวัดกาญจนบุรี จังหวัดเชียงใหม่และเชียงราย จังหวัดพิษณุโลกตัดไปออกภาคอีสานตอนบน จังหวัดจันทบุรีและอีสานตอนล่าง และจังหวัดภาคใต้

ในขณะนั้นสภาพป่ายังดีและพรรณไม้ต่าง ๆ ยังอุดมสมบูรณ์มากพอสมควร ภาพขาวดำซึ่งถ่ายเก็บไว้ในฟิล์มซึ่งล้างเสร็จเรียบร้อยแล้วได้รับการเก็บไว้ในสภาพที่ดี ส่วนของจริงนั้นในขณะนั้นหลายแห่งเปลี่ยนแปลงไปเป็นไร่นาบ้าง โรงงานอุตสาหกรรมบ้างจนแทบจะหมด เช่นบริเวณสองข้างถนนระหว่างจังหวัดเพชรบุรีไปประจวบคีรีขันธ์ซึ่งแต่ก่อนแม้เพียงจุดตรึงถนนเราจะพบกล้วยไม้ป่าหลายชนิดขึ้นเป็นดงติดต่อกัน ขณะนี้ได้กลายเป็นบ้านคน ไร่และโรงงานลับประดกระป่อง แต่ภาพที่เก็บไว้ทั้งภาพขาวดำและภาพสไลด์สี ได้รับการเก็บไว้ กับมีทั้งภาพและเรื่องราวที่บันทึกลงไปในหนังสือด้วย

ภาพสไลด์สีแทบทั้งหมดผมใช้ฟิล์มโกดาคโครม (Kodachrome) ซึ่งจัดว่ามีคุณภาพดีที่สุดแต่ต้องส่งไปล้างในต่างประเทศ แม้ว่าจะต้องจ่ายเงินมากสักหน่อยก็สู้ยอมเสียจ่ายจากสิ่งซึ่งหามาได้ด้วยน้ำพักน้ำแรง และเมื่อมีโอกาสบรรยายเผยแพร่ความรู้ทั้งในชั้นอบรมบรรยายพิเศษในที่ต่าง ๆ และออกรายการโทรทัศน์ ก็จะนำออกใช้งาน จนถึงช่วงหลัง ๆ ฟิล์มสีชนิดนี้หายากยิ่งขึ้นรวมทั้งการล้างก็มีความสะดวกลดลง จึงหันมาใช้ฟิล์มสีอย่างอื่น แต่เมื่อใดที่พอหาได้ก็จะนำมาใช้อีก

ในช่วงปี พ.ศ. 2497 ผมยังคงทำงานในด้านทางการอยู่กับการวิจัยเรื่องข้าว เมื่อมีโอกาสเดินทางไปศึกษาดูงานการวิจัยและการผลิตข้าวในสหรัฐอเมริกา ก็มีการบันทึกเรื่องราวต่าง ๆ ไว้ด้วยภาพสไลด์สีเป็นจำนวนไม่น้อย ยิ่งได้ไปเห็นฝรั่งนำเอาภาพสไลด์สีมาฉายประกอบการอธิบายให้เราด้วย ดูจะยังสนใจถึงประโยชน์ของภาพสไลด์มากขึ้น

ในสมัยนั้นภาพพจน์ของกล้วยไม้ในสายตาชาวโลกยังมุ่งไปยังฮาวายอย่างชัดเจนแม้จากคนไทยเอง ผมเองถึงกับรำพึงอยู่ในใจด้วยความไม่ฝันว่า วันหนึ่งตัวเองคงได้มีโอกาสไปฮาวายบ้าง เขาสื่อกันว่ามีกล้วยไม้สวย ๆ มากมาย แต่อีกด้านหนึ่งก็ไม่ได้หวังอะไรมากนัก เพราะรู้ว่าขณะนั้นใคร ๆ ก็ยังมองว่ากล้วยไม้เป็นของเล่นสำหรับเศรษฐี ใครเล่าจะมาให้ทุนไปที่นั่นและตัวเองก็ไม่มีเงินส่วนตัวที่จะสามารถไปได้

อย่างไรก็ตามก็มีข้อมูลอย่างชัดเจนว่าฮาวายเป็นหมู่เกาะที่เพิ่งเกิดใหม่จากภูเขาไฟใต้ทะเล ยังไม่มีกล้วยไม้เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นเรื่องเป็นราวนอกจาก 2-3 ชนิดซึ่งดอกเล็ก ๆ คล้ายดอกหญ้า สิ่งซึ่งทำขึ้นมาล้วนนำเอาพันธุ์ธรรมชาติไปจากแหล่งอื่นรวมทั้งจากไทยด้วย เหตุไฉนจึงมีผลงานกล้วยไม้โด่งดังไปทั่วโลก ในที่สุดตัวเองก็ได้ข้อมูลเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ และอาศัยที่เป็นคนสนใจคิดวิเคราะห์กับลงมือปฏิบัติอย่างจริงจัง รวมทั้งนำแนวคิดออกเผยแพร่สู่สาธารณชนทุกวิถีทาง

วันหนึ่งเมื่อปี พ.ศ. 2509 ผมก็มีโอกาสเดินทางผ่านฮาวายและได้รับการต้อนรับจากวงการกล้วยไม้ที่นั่นอย่างอบอุ่น ไม่ว่าไปเยี่ยมที่ไหน และได้รับเชิญให้บรรยายในที่ประชุมสมาคมกล้วยไม้ต่าง ๆ หลายแห่ง ผมได้บันทึกภาพเป็นสไลด์สีไว้เป็นจำนวนพอสมควรที่เดี๋ยบบนพื้นฐานข้อสังเกตซึ่งควรจะนำมาเผยแพร่เป็นความรู้แก่คนไทย เพื่อชี้ให้เห็นถึงโอกาสของเรเองที่พึงกระทำอะไร ๆ ได้อีกหลายอย่าง ถัดจากนั้นมาตัวเองก็มีการบันทึกภาพพันธุ์ไม้และเรื่องราวต่าง ๆ ลงเป็นภาพสไลด์สีไว้ ไม่ว่าจะมีโอกาสเดินทางไปประชุม ร่วมกิจกรรมและบรรยายตลอดจนศึกษาดูงานในประเทศไหน ๆ

ในห้องสมุดนี้เมื่อเสร็จสมบูรณ์ช่วงหนึ่งแล้วจึงมีภาพสไลด์สีซึ่งผมถ่ายและเก็บรวบรวมไว้กว่า 20,000 แผ่น ซึ่งในเรื่องกล้วยไม้ก็มีภาพพันธุ์กล้วยไม้ชนิดต่าง ๆ จากแทบทุกภาคของโลกและหากพิจารณาได้ลึกซึ้งจะพบว่า ในคลังนั้นนั่นที่พันธุ์ธรรมชาติซึ่งถือเป็นพื้นฐานทั้งในด้านจริยธรรมและเศรษฐกิจ ส่วนพันธุ์ผสมก็มีพอควรโดยเน้นจากพันธุ์ท้องถิ่น สานไปถึงการพัฒนาที่นำไปสู่ทั้งเศรษฐกิจการค้าและงานอดิเรก รวมทั้งในด้านวิชาการที่สะท้อนให้เห็นแนวโน้มการสืบทอดลักษณะ

นอกจากภาพพันธุ์กล้วยไม้แล้ว ยังมีภาพซึ่งสะท้อนถึงข้อมูลของการพัฒนาจากการผลิตไปสู่การจัดการและการตลาดเลยไปถึงการใช้ประโยชน์บนพื้นฐานวัฒนธรรมของแต่ละชุมชน-ทั้งในประเทศไทยและประเทศอื่น ๆ ยิ่งไปกว่านั้น ยังมีภาพพันธุ์ไม้อื่น ๆ รวมอยู่ด้วย ซึ่งสะท้อนถึงแนวคิดของผู้ถ่ายภาพ ที่ไม่ได้มองอย่างยึดติดอยู่กับกล้วยไม้ หากมุ่งหวังที่จะได้เห็นการนำเอาพื้นฐานแนวคิด ความรู้ซึ่งเรียนจากประสบการณ์ในด้านกล้วยไม้ได้รับการนำไปใช้ในการพัฒนาพืชพรรณอื่น ๆ อย่างปราศจากกรอบจำกัด กับอีกด้านหนึ่งก็มีภาพสไลด์ที่เกี่ยวกับ ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และปรัชญาชีวิตรวมอยู่ด้วย

อนึ่ง การได้ข้อมูลต่าง ๆ มาในลักษณะที่เป็นภาพถ่าย คงกล่าวได้อย่างชัดเจนว่า เกิดจากการทำงานในลักษณะที่ผสมผสานศิลปะกับวิทยาศาสตร์เข้าเป็นเนื้อเดียวกันและใช้ศิลปะเป็นฐานการคิด โดยถือความบริสุทธิ์ใจและทำอย่างจริงจังเป็นที่ตั้ง ทำให้เกิดแรงศรัทธาซึ่งคนในแต่ละแห่งแต่ละประเทศได้มอบให้ จึงได้รับเชิญไปร่วมกิจกรรมและไปบรรยายในแต่ละปีเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ทำให้มีภาพนำเข้ามาเก็บรวบรวมมากขึ้นด้วย

ส่วนอุปกรณ์ในการเก็บข้อมูลก็ดี นำออกเผยแพร่ก็ดี นับตั้งแต่สมัยก่อนซึ่งมีเพียงกล้องถ่ายรูป จากกล้องแรกซึ่งซื้อหามาด้วยเงินรายได้ส่วนตัว จนถึงกล้องในช่วงหลัง ๆ ที่มีคนนำมามอบให้ซึ่งล้วนเป็นกล้องถ่ายรูปชนิด ๆ ยิ่งไปกว่านั้น ในช่วงกลาง ๆ มาจนถึงช่วงนี้ ยังมีกล้องถ่ายและเครื่องฉายภาพยนตร์ ซึ่งนำไปใช้ถ่ายภาพ เก็บข้อมูลมาเผยแพร่ทางโทรทัศน์ และนำไปฉายประกอบการบรรยายในที่ต่าง ๆ รวมถึง เมื่อมีการพัฒนาจากภาพยนตร์มาเป็นวิดีโอ ก็มีกล้องถ่ายวิดีโอที่น่าติดมือไปถ่ายภาพด้วยตนเอง นำกลับมาประกอบรายการเผยแพร่ความรู้ทางโทรทัศน์และประกอบการฝึกอบรมซึ่งจัดขึ้นในที่ต่าง ๆ ซึ่งผมคงต้องสารภาพว่า สิ่งที่ได้ไปถ่ายทำและนำมาเผยแพร่ในรูปแบบต่าง ๆ ดังกล่าว เป็นสิ่งสืบเนื่องมาจากพื้นฐานแนวคิดที่ว่า เราจะต้องพัฒนาพื้นฐานความคิดของคนจากการเปิดโลกทรรศน์ให้มีโอกาสสัมผัสความจริงในมุมกว้าง เป็นสิ่งสำคัญที่สุด

สิ่งต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้ว ได้รับการนำมาเก็บไว้ในห้องสมุดกล้วยไม้พร้อมด้วยบันทึกความเป็นมาของการใช้งาน เพื่อให้ชนรุ่นหลังได้เห็นชัดว่า ในการทำงานทุกสิ่งทุกอย่าง หากมุ่งสร้างสรรค์ด้วยใจบริสุทธิ์ ถ้ามีสมาธิที่แน่วแน่แล้ว ย่อมไม่มีข้อแม้ใด ๆ มาอ้างได้ทั้งสิ้น เช่นทำไม่ได้เพราะไม่มีเงิน ทำไม่ได้เพราะไม่มีใครชี้แนะหรือให้การสนับสนุน แม้กระทั่ง ทำไม่ได้เพราะมีคนอื่นขัดขวาง

มีอีกสิ่งหนึ่งซึ่งผมเรียนรู้จากของที่เก็บสะสมไว้ที่ใครจะหยิบยกมาเป็นตัวอย่างเพื่อการศึกษาดังได้กล่าวแล้วว่ากล้องถ่ายรูป CONTAX 2A ซึ่งเป็นกล้องที่ใช้ฟิล์มขนาด 35 มม. ทำในเยอรมัน และเป็นกล้องแรกที่ผมมีเป็นของตัวเอง นับว่าเป็นกล้องที่มีคุณภาพชั้นเยี่ยมที่สุดชนิดหนึ่งในยุคนั้น ซึ่งตัวเองเก็บไว้อย่างดีในภาชนะดูดความชื้น (dessicator) โดยที่เชื่อว่าสามารถรักษาเกลือและเส้นซีให้อยู่ในสภาพในการนำออกใช้งานได้เสมอ ในช่วงถัดมาผมมีโอกาสเห็นการผลิตกล้องถ่ายรูปโดยเฉพาะยี่ห้อ NIKON ซึ่งเป็นชนิดหนึ่งของญี่ปุ่นที่ได้รับคามนิยมในช่วงหลัง ๆ อย่างกว้างขวาง ที่ลอกเลียนแบบในขั้นพื้นฐานมาจากกล้อง CONTAX เป็นช่วง ๆ จนถึงช่วงหลัง ๆ กล้อง CONTAX ทำในเยอรมันต้องเลิกกิจการแต่มาผลิตในญี่ปุ่นบนฐานอีกแนวคิดหนึ่ง

ผมได้กล่าวแล้วว่า ทุกสิ่งทุกอย่างหากมุ่งปฏิบัติด้วยสมาธิอันมั่นคงและกระทำอย่างดีที่สุดย่อมส่งผลให้เกิดศรัทธาจากบุคคลอื่น สิ่งต่าง ๆ ซึ่งอยู่นอกกายย่อมตามมาเองแม้ในเรื่องของกล้องถ่ายรูป ในช่วงหลัง ๆ มีคนนำเอากล้องมาให้ อย่างต่อเนื่อง พอมีรุ่นใหม่ออกมาได้ไม่นานก็จะมีเพื่อนต่างประเทศนำมาให้อีก ส่วนกล้องเก่าผมคงต้องเก็บรักษาเอาไว้ เนื่องจากแต่ละกล้องต่างก็มีน้ำใจคนอันถือเป็นเรื่องมีค่าปรากฏอยู่เบื้องหลัง จะนำมาตีมูลค่าเป็นเงินคงทำไม่ได้

ขณะนี้ตนเองมีกล้อง NIKON รุ่นต่าง ๆ อยู่ถึง 4 กล้อง มีกล้อง ROLLEIFLEX SL66 ซึ่งเป็นกล้องใช้งานในระดับอาชีพ ทำในเยอรมัน 1 กล้องกับกล้องHASSELBLAD ซึ่งเป็นกล้องใช้งานระดับอาชีพ ทำในสวีเดนอีก 1 กล้อง ซึ่งทั้งสองกล้องหลังนี้ แม้จะใช้ฟิล์ม 120 ม.ม. ซึ่งเป็นคนละขนาดกับกล้อง CONTAX แต่ก็มีระบบและกลไกที่มั่นคงแข็งแรงตลอดจนเลนส์ซึ่งเชื่อถือได้ในคุณภาพ

ในช่วงถัดมา ผมใช้กล้อง NIKON ของญี่ปุ่นมากขึ้น โดยที่อุปกรณ์ประกอบการถ่ายภาพซึ่งแต่ก่อนจะต้องนำหลาย ๆ อย่างมาพิจารณาเช่นการวัดระยะภาพ กำหนดความกว้างของเลนส์หน้ากล้องและความเร็วของม่านตาแม้การหมุนฟิล์ม ซึ่งรุ่นหลัง ๆ คนแทบไม่ต้องทำเพราะเป็นระบบอัตโนมัติไปหมด ถ่ายนาน ๆ มากี่เริ่มรู้สึกว่ สิ่งซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญก็คือเลนส์และกลไกกล้องที่มีความทนทานแข็งแรงให้เชื่อถือได้ ส่วนอื่น ๆ คงเป็นเพียงสิ่งปรุงแต่ง เมื่อพิจารณามาถึงตรงนี้ทำให้รู้สึกว่กล้องถ่ายรูปรุ่นใหม่ ๆ ซึ่งเปลี่ยนแปลงแบบมาแล้วอย่างกว้างขวางนั้นเน้นการเปลี่ยนแปลงที่สิ่งปรุงแต่งเท่านั้น ส่วนเลนส์และกลไกหลัก ๆ ไม่ได้ดีเหนือของเก่าเลยแต่จากสภาพที่เป็นจริงกลับได้รับความนิยมกันอย่างกว้างขวาง จึงทำให้อ่านได้ว่า คนในสังคมปัจจุบัน เปลี่ยนแปลงมาถึงขั้นนิยมเครื่องปรุงแต่งมากกว่าตัวพื้นฐาน ผมใช้กล้องรุ่นใหม่ไปนาน ๆ บางครั้งก็นำเอากล้องเก่าออกมาใช้งาน โดยที่เกิดความรู้สึกว่ กล้องรุ่นใหม่ ๆ คู่มันจะเป็นนายเรามากกว่าเราเป็นตัวของตัวเอง

ผมเป็นคนมีนิสัยมองสิ่งต่าง ๆ ผ่านเข้าไปถึงคนอยู่แล้ว หรือที่คำสอนธรรมะได้ชี้ไว้ว่ ทุกสิ่งทุกอย่างต่างก็มีเหตุและผลอยู่ที่คนทั้งสิ้น ดังนั้นสิ่งที่พบเห็นจากแนวทางการเปลี่ยนแปลงของกล้องถ่ายรูป ทำให้คิดว่า ถ้าคนไม่มีความต้องการในแนวทางนี้ การผลิตออกมามีขายตามแนวทางนี้ก็คงไม่ปรากฏให้เห็น จึงทำให้ได้คำตอบที่เป็นลัทธิธรรมของสังคมปัจจุบันค่อนข้างชัดเจนว่ มีการเปลี่ยนแปลงมาอยู่ในสภาพที่นิยมเปลือกนออกมากกว่าเนื้อแท้กันมากขึ้น

ในช่วงหลัง ๆ ผมยังคงให้ความร่วมมือในการทำรายการโทรทัศน์เป็นประจำ โดยเฉพาะแก่สถานีโทรทัศน์ช่อง 11 ของกรมประชาสัมพันธ์ ซึ่งค่อนข้างปลอดภัยจากการแ่งไว้ด้วยโฆษณาสินค้าหาประโยชน์ในด้านวัตถุให้แก่คนอื่น โดยที่ภายในการจัดทำรายการ ตัวเองก็ไม่เคยของบประมาณค่าใช้จ่ายใด ๆ จากใครทั้งสิ้น อาศัยที่ได้รับเชิญไปงานทั้งในและต่างประเทศ ทั้งที่เกี่ยวข้องกับต้นไม้ดอกไม้และสิ่งแวดล้อมซึ่งผ่านไปพบเห็น จึงเจียดจ่ายรายได้ส่วนตัวซื้อกล้องวีดีโอเอง ส่วนเทพที่ใช้แม้ว่าจะใช้เทพซูเปอร์ซึ่งมีคุณภาพในการใช้งานสูงกว่าธรรมดาและมีราคาค่อนข้างสูง ก็คงโชคดีอีกเช่นกัน เนื่องจากบรรดาเพื่อน ๆ ชาวต่างประเทศซึ่งมีความเคารพและศรัทธาในตัวผม พอทราบว่ผมใช้ก็ซื้อมาให้อยู่เสมอ ๆ

ผมถือหลักการศึกษาที่ว่ คุณภาพและความสามารถของคน ส่วนสำคัญส่วนหนึ่งขึ้น

อยู่กับโลกทัศน์ที่เปิดกว้าง ดังนั้นไม่ว่าไปไหนและมีโอกาสพบเห็นอะไรที่ทำให้สะดุดคิดไม่ว่ามากหรือน้อย จะถ่ายวีดีโอนำกลับมาเข้ารายการโทรทัศน์เพื่อเผยแพร่ความรู้ พร้อมทั้งสอดแทรกแง่คิดซึ่งเชื่อว่าน่าจะช่วยให้พื้นฐานความคิดของคนเปิดกว้างและหยั่งลงลึกซึ่งยิ่งขึ้น เพื่อหวังผลในด้านพัฒนาคนเป็นสิ่งสำคัญ บางครั้งก็มีการเสนอสิ่งซึ่งทวนกระแสค่านิยมเก่า ๆ ของคนส่วนใหญ่ให้ปรากฏออกมาด้วย เหมะบันทึกรูปภาพเหล่านี้จะได้รับการนำไปเก็บไว้ในห้องสมุดกล้วยไม้ดังกล่าว แต่การจัดทำโดยมีเรื่องราวสาระและแนวคิดจากผมเข้าไปประกอบ คงจะต้องใช้เวลาและเป็นเรื่องอนาคตซึ่งจะต้องดำเนินการต่อไป

ดังนั้น ข้อมูลและงานจึงไม่เพียงครอบคลุมแค่หนังสือ รวมถึงภาพสไลด์ ตลอดจนจนถึงสื่อในรูปแบบอื่น ๆ ซึ่งตามนโยบายของฝ่ายที่ริเริ่มมาแต่แรกว่า จะต้องสร้างระบบให้ข้อมูลเหล่านี้ได้รหัสการเก็บเข้าไว้ใน ระบบคอมพิวเตอร์ และโทรคมนาคมสามารถเรียกออกมาใช้ประโยชน์เพื่อการศึกษาค้นคว้าได้ หากยังคิดที่จะทำเป็นระบบส่งข้อมูลตามสายและระบบโทรคมนาคม เพื่อให้สามารถนำใช้งานได้ไม่ว่าอยู่ที่ไหน ๆ เรายังจะต้องนำมาประกอบทำเป็นเรื่อง ๆ ให้สะท้อนคำอธิบายได้อย่างชัดเจน ซึ่งยังคงต้องใช้เวลาดำเนินงานต่อไปในอนาคต พร้อมทั้งสร้างคนที่จะเข้ามาปฏิบัติให้รู้เรื่องเหล่านี้ได้เป็นอย่างดี เพื่อหวังการบริการที่มีประสิทธิภาพอย่างจริงจังด้วย

ครั้งหนึ่ง ในขณะที่เปิดเวทีเสวนาในห้องสมุดนี้ เพื่อขยายเครือข่ายของการมีส่วนร่วมจากคนวงนอก ก็มีเสียงปรารภจากบางคนที่แฉ่งตนว่าสนใจกล้วยไม้และเข้าไปสัมผัสกล่าวว่าในห้องสมุดนี้ส่วนใหญ่มีแต่หนังสือกล้วยไม้ภาษาอังกฤษ ส่วนที่เป็นภาษาไทยนั้นมีน้อยมากหากเด็กมาอ่านคงไม่รู้เรื่อง ถ้าคำปรารภดังกล่าวไม่ได้เกิดขึ้นจากความรู้สึกแต่เพียงว่าฉันต้องการมาหาความรู้เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ส่วนตนด้านเดียว และไม่เกิดจากความรู้สึกในเชิงนำมาต่อว่าต่อขานก็ย่อมคิดได้ในอีกด้านหนึ่งว่า เหตุใดหนังสือที่เกี่ยวข้องกับพรรณไม้เหล่านี้ซึ่งเป็นของท้องถิ่นแท้ ๆ แต่กลับถูกคนชาติอื่นภาษาอื่นมาค้นคว้าและนำเอาไปใช้ประโยชน์จนกระทั่งผลงานปรากฏออกมาเป็นภาษาของเขาเป็นส่วนใหญ่ ส่วนเราตนเองมีวไปทำอะไรกันอยู่ที่ไหน

จิตวิญญาณของห้องสมุดกล้วยไม้ "ระพี สาคริก"

จากสิ่งต่าง ๆ ซึ่งได้กล่าวมาแล้วทั้งหมด หากนำมาคิดวิเคราะห์เจาะลึกจริง ๆ น่าจะพบว่า เป็นเพราะเงื่อนไขในด้านรูปวัตถุได้เข้าไปแฝงอยู่ในรากฐานการศึกษาของคนส่วนใหญ่อย่างลึกซึ้งแล้ว จึงทำให้ขาดการหยั่งรู้ได้ถึงความจริงของสิ่งต่าง ๆ แม้การพัฒนาที่มีมุมมองอย่างเน้นไปข้างหน้าด้านเดียว และสะท้อนพฤติกรรมที่ทำให้อ่านได้ชัดเจนว่า ต้อง

การเอาตัวรอดไปเพียงชั่วคราวชั่วคราวและเพียงคนเดียว ยิ่งทำไปก็ยิ่งทำให้รู้สึกได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้นเรื่อย ๆ ว่า คนรุ่นแรกซึ่งได้รับประโยชน์ไปจากงานค้นคว้าวิจัยและงานส่งเสริมเผยแพร่ซึ่งทุ่มเทให้เป็นส่วนตัวในช่วงเริ่มแรกในระดับพื้นฐาน โดยที่ได้รับความประโยชน์ไปแล้วหาได้หันกลับมาถึงส่วนรวมด้วยไม่ ซึ่งตนเองก็เข้าใจดีว่า สิ่งที่ทำมาแล้วจนถึงบัดนี้ น่าจะเป็นเพียงช่วงของวัฏจักรหนึ่งซึ่งเสร็จสมบูรณ์ลงแล้วเท่านั้น หากไม่มองปัญหาอย่างยัดติตจนทำให้รู้สึกท้อแท้ก็ไม่น่าจะมีความอดทน และคิดเริ่มต้นวัฏจักรใหม่ โดยนำเอาประสบการณ์จากช่วงแรกมาปรับฐานเพื่อให้กระชับแน่นด้วยเหตุและผลยิ่งขึ้น

ห้องสมุดนี้จึงน่าจะถือเป็นเวทีซึ่งแฝงไว้ด้วยจิตวิญญาณ สำหรับการเกิดของชนรุ่นถัดมา และสิ่งนี้เองน่าจะถือเป็นการประกาศอุดมการณ์ ผากไว้สำหรับผู้ที่เกี่ยวข้องในอนาคต ที่จะนำพิจารณาเพื่อสานความคิดให้เป็นรูปธรรมต่อไปด้วย

ดังได้กล่าวไว้แล้วว่า เมื่อมีบุคคล ๆ หนึ่งมองผลงานซึ่งได้เก็บรวบรวมจากสื่อจิตวิญญาณตนเองแทบจะทั้งชีวิตฝากไว้เพื่อชนรุ่นหลัง สิ่งสำคัญสิ่งหนึ่งอันควรถือเป็นพื้นฐานก็คือ ความรู้สึกที่ว่าห้องสมุดนี้มีจิตวิญญาณเพื่อการถ่ายทอดกระแสอุดมการณ์สู่อนาคต ซึ่งคณะทำงานทุกคนก็ได้ตระหนักและย้ำถึงความสำคัญเรื่องนี้ ถึงกับกล่าวว่า ห้องสมุดนี้จะไม่ตายก็ต่อเมื่อบุคคลผู้มาร่วมกันทำงานก็ดี มาใช้ประโยชน์ก็ดี ควรเริ่มต้นและเน้นจากผู้มีจิตวิญญาณเป็นสิ่งสำคัญที่สุดเราควรจะเริ่มต้นอย่างไรในเรื่องนี้ ? นี่คือการถามที่ควรร่วมกันค้นหาคำตอบ สิ่งหนึ่งซึ่งเชื่อมั่นค่อนข้างชัดเจนก็คือ การทำกิจกรรมร่วมกันบนพื้นฐานธรรมชาติของแต่ละคนผู้ให้ความสนใจและเข้ามามีส่วนร่วม คงจะดำเนินการไปตามขั้นตอนของเหตุและผล เพื่อให้โอกาสแก่สิ่งอันพึงปรารถนาได้เจริญเติบโตขึ้นมาอย่างเป็นธรรมชาติ กับอีกด้านหนึ่ง พื้นฐานการจัดการจำเป็นต้องมีอิสระ ภายใต้การสนับสนุนและให้โอกาสจากหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องโดยตรงและส่วนอื่น ๆ ดังนั้นจึงมีการจัดตั้งกองทุนห้องสมุดกล้วยไม้ "ระพี สาคริก" ขึ้น

โดยที่ตนเองได้เริ่มต้นมอบให้ไว้เป็นเงินกันถุงจากเงินซึ่งหาสะสมไว้จากที่ต่าง ๆ รวมเงิน 100,000.00 บาท สมเด็จพระญาณสังวรวิมล สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ซึ่งเสด็จทรงเป็นองค์ประธานในพิธีเปิดห้องสมุดเมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2536 ได้ประทานสมทบเข้ากองทุนอีก 10,000.00 บาท กับมีบรรดาผู้ซึ่งให้ความนับถือศรัทธา รวมถึงสมาคมกล้วยไม้บางแห่งได้ร่วมสมทบอีกจำนวนหนึ่ง รวมยอดได้ประมาณ 300,000.00 บาท เปิดบัญชีไว้กับธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด ในชื่อบัญชี ห้องสมุดกล้วยไม้ "ระพี สาคริก" บัญชีหมายเลข 001-4-93039-4 ส่วนค่าใช้จ่ายในช่วงติดตั้งห้องสมุดแห่งนี้ซึ่งธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด ได้จ่ายไปแล้วทั้งหมดประมาณวงเงินรวม 2 ล้านบาท

ภาพรวม ๆ ของสิ่งซึ่งได้กล่าวมาแล้วทั้งหมดยังมีรายละเอียดอีกมากมาย แม้จะติดตั้งห้อง

สมุดแห่งนี้ยังคงมีรายละเอียดโดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดระบบทางวิชาการ จากบทความข้อเขียนซึ่งเป็นเอกสาร และภาพสไลด์ รวมถึงสิ่งอื่น ๆ ซึ่งยังคงต้องดำเนินการต่อไปอีกกว่าจะมองเห็นภาพที่ค่อนข้างสมบูรณ์ รวมถึงการเตรียมคน และการเริ่มต้นกิจกรรมบนพื้นฐานอุดมการณ์ดังได้กล่าวแล้ว

อย่างไรก็ตามใคร่ขอกล่าวว่า จิตวิญญาณของห้องสมุดนี้ แม้จะเกิดจากสิ่งซึ่งปรากฏอยู่ในรากฐานของบุคคลหนึ่ง แต่ผมก็ตระหนักว่า มันไม่ใช่ของบุคคลผู้หนึ่งไม่ว่าจะเป็นตัวผมเองหรือใครก็ตาม และเชื่อว่ามันเป็นสิ่งที่มิอยู่ในใครก็ได้ หากถือภาวะที่มีอิสระอยู่ในรากฐานตนเองในระดับหนึ่งแล้วและนำสู่การสานถึงกันได้หมด ไม่ว่าจะเป็กล้วยไม้หรืออื่นใดก็ตาม

ผมจึงกล่าวจากใจว่า ชื่อห้องสมุดนี้เป็นกล้วยไม้และหน้าบุคคลอันเป็นที่มาก็มักถูกใคร ๆ มองว่าเป็นกล้วยไม้ แต่บุคคลผู้มองได้ลึกซึ้งถึงรากฐานจริงย่อมรู้ได้ และรู้ได้เฉพาะตัวเท่านั้นคืออะไร

สิ่งซึ่งห้องสมุดแห่งนี้ต้องการที่สุดน่าจะได้แก่"คน"ซึ่งเป็นใครก็ได้ ไม่ว่าจะเกิดจากกรอบกล้วยไม้หรืออื่นใด ซึ่งเราจะสมัครใจเข้ามาร่วมบนฐานนี้ ด้วยจิตวิญญาณอันหยั่งรู้ได้ถึงัจธรรม และแล้วทุกสิ่งทุกอย่างก็น่าจะเป็นไปได้อย่างเป็นธรรมชาติ